

BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

2020 JANUÁR – FEBRUÁR

13. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

- 1 A regionális biztonsági összefüggései
STEPPER PÉTER – RADA PÉTER – VLADÁR VERONIKA

- 14 Az Oroszországi Föderáció és a Kínai Népköztársaság közti verseny Közép-Ázsiáért
CZOMBA SÁRA

- 32 Etiópia stabilitásának hatása Afrika szarvára – Abij Ahmed reformjai
FEKETE GRÉTA

CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

biztpol.corvinuembassy.com

BIZTONSÁGPOLITIKAI
SZEMLE

13. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

2020 JANUÁR–FEBRUÁR

BUDAPEST

Kiadja a Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, 2020

© Biztonságpolitikai Szemle

Főszerkesztő

Dr. Stepper Péter

Tördelőszerkesztő

Dr. Szálkai Kinga

Szöveggondozás és hivatkozások

Dr. Pál Zsombor

Borítóterv

Oláh Tamás

Kiadja a Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület

1223 Budapest, Húr u. 9/A.

Felelős kiadó:

Rada Zoltán

© CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

corvinusculture.com

ESSZÉ

A REGIONÁLIS BIZTONSÁG ÖSSZEFÜGGÉSEI

Rada Péter, Stepper Péter, Vladár Veronika

ABSZTRAKT

Tíz évvel ezelőtt, a 21. század első évtizedének végén több publikáció született, amelyek áttekintették a nemzetközi kapcsolatokban lezajlott változásokat és arra a kérdésre keresték a választ, hogy a világunk melyik irányba halad, illetve, hogy a nemzetközi biztonsági környezet miként alakult át az új évezredben. Véleményünk szerint a „spengleri vízió”, vagy a Kennedy féle logika nem bizonyosodott be azóta, hiszen minden kritika ellenére az Egyesült Államok továbbra is a világ vezető katonai, politikai és gazdasági hatalma. Azonban el kell ismerni, hogy a határvidékeken, azaz regionálisan az amerikai dominancia gyengül. Nem az amerikai vezető szerep kérdőjeleződött meg, hanem az nemzetközi liberális intézményrendszer. Ez a rend recseg-ropog és Donald Trump elnöksége alatt látható volt, hogy az Egyesült Államoknak sem feltétlen áll érdekében ennek a rendnek az egyoldalú fenntartása. A tanulmány ezt a folyamatot mutatja be.

Kulcsszavak: hegemonia, Amerikai Egyesült Államok, regionális biztonság

Tíz évvel ezelőtt, a 21. század első évtizedének végén több publikáció született (Rada 2007a Rada 2007b; Rada 2008), amelyek áttekintették a nemzetközi kapcsolatokban lezajlott változásokat és arra a kérdésre keresték a választ, hogy a világunk melyik irányba halad, illetve, hogy a nemzetközi biztonsági környezet miként alakult át az új évezredben. Ezek a kérdések akkor is relevánsak voltak, ha ugyanezt megvizsgáltuk regionális keretek között is.

A legfontosabb különbség, hogy a fejlődés, a politikai környezet, a társadalmi feltételek, a gazdasági lehetőségek komplex együttese regionálisan a biztonság kereteit is másként befolyásolja, így ha a regionális biztonság összefüggésire keresünk választ az eltérhet egyes térségekben a globálisan tapasztalható jellemzőktől. Erre jó példa az Egyesült Államok nemzetközi súlya és szerepe, valamint regionális lehetőségei közötti eltérés.

Elég csak arra gondolnunk, hogy számos publikáció született még a nyugati szakirodalomban is (ld. pl. Zakaria 2011) az elmúlt húsz évben – a vitathatatlanul amerikai évtizednek nevezhető 1990-es évek amerikai évtizede után – amelyek az Egyesült Államok és az amerikai „birodalom” hanyatlásáról szóltak. Véleményünk szerint a „spengleri vízió”, vagy a Kennedy féle logika (Kennedy 1987; Spengler 2007) nem bizonyosodott be azóta, hiszen minden kritika ellenére az Egyesült Államok továbbra is a világ vezető katonai, politikai és gazdasági hatalma. Azonban el kell ismerni, hogy a határvidékeken (Mitchell et al 2017), azaz regionálisan az amerikai dominancia gyengül, és Washingtonnak fejfájást jelent az újra aktivizálódó Oroszország, vagy a nem négy éves kormányzati ciklusokban gondolkodó feltörekvő Kína.

Helyesebben fogalmazunk, ha kijelentjük, hogy nem az amerikai vezető szerep kérdőjeleződött meg, hanem az nemzetközi liberális intézményrendszer, amelyet éppen az Egyesült Államok alakított

ki a második világháború után. Ez a rend recseg-ropog és Donald Trump elnöksége alatt látható volt, hogy az Egyesült Államoknak sem feltétlen áll érdekében ennek a rendnek az egyoldalú fenntartása, miközben a kihívók inkább csak kihasználják annak gyengeségeit, és folyamatosan a nyugati szövetség megosztására játszanak. Jelen tanulmány megszületésekor még nem egyértelmű, hogy milyen eredmény fog születni a 2020-as amerikai elnökválasztáson, de ha a közvéleménykutatásoknak hinni lehet, akkor Joe Biden személyében egy mérsékelt demokrata politikus fogja 2021-től irányítani az Egyesült Államokat. Biden elnöksége idején pedig nem lesz meglepő az amerikai hatalom visszatérése a globális szintésre, miközben a regionális biztonság garantálásában – a nemzetközi egyezményekre és jogra alapozva – nagyobb részvételt fog elvárni Washington a szövetségeseitől.

Az eltelt évtizedben olyan változásoknak lehettünk tanúi, amelyek nem egyszerűen megerősítették a feltételezéseket az új világrenddel kapcsolatban, hanem jelentősen meg is haladták azokat. Az elmúlt három évtizedben több fordulópontot éltünk meg, amelyek egyben rendszerváltásként is szolgáltak és megbolygatták regionálisan is a biztonsági összefüggéseket. 2015-ben szintén újabb korszakhatárhoz értünk, amikor a migrációs válság felhívta a figyelmet arra, hogy az Európai Unió belül is újra kell gondolni biztonságunk alapjait. Azaz a „gazdag” európai régió biztonságát fenyegeti és annak intézményeit kérdőjelezi meg a „szegény” és konfliktusos közel-keleti, ázsiai és afrikai régió. Számos olyan kihívással kellett szembenézni, amelyek megkérdőjelezték a fennálló biztonsági architektúra legitimitását – függetlenül Donald Trump amerikai elnök valóban erre irányuló törekvéseitől –, de legalábbis hatékonyságát, másrészt pedig rákényszerítik a nemzetközi szereplőket, hogy új megoldásokat és válaszokat dolgozzanak ki. Mindez hatványozottan igaz regionálisan.

1989 óta a közép-európai országok ki voltak téve a világpolitikai változásoknak, és gyorsan kellett reagálniuk a biztonsági környezet regionális megváltozására, mint például a Jugoszlávia felbomlása miatt tomboló polgárháború, vagy a megerősödő Oroszország jelentette kihívás. Mégis, a „kanárik” (Mitchell et al 2013: 9) hangját nem hallotta meg a „Nyugat”. Az EU, vagy a NATO „régi” tagjai teljes integrációt vártak el, és azt, hogy a Közép-Európaiak mindenben igazodjanak, attól függetlenül, hogy a világunk hogyan alakult és fejlődött.

Az elmúlt évtizedekben is világossá vált, hogy a nemzetközi biztonsági intézményrendszer idejétmúlt, és nem képes az új kihívásokra válaszokat adni. Mindez számos feszültséget generált a transzatlanti szövetségen belül is. A hidegháború úgy ért véget 1989-ben – illetve 1991-ben a Szovjetunió megszűnését követően sem volt olyan kikerülhetetlen motiváció – hogy nem kényszerítette rá a nemzetközi rendszert a változásra. A NATO új feladatokat keresett, miközben a Varsói Szerződés megszűnt; az 1990-es években úgy tűnt, hogy a hagyományos fegyveres konfliktusok, illetve biztonsági kihívások átalakulnak, és inkább olyan típusú regionális konfliktusokra és polgárháborúkra kell felkészülni, amelyek Jugoszláviát, de még inkább Afrikát jellemezték. Úgy tűnt, hogy a biztonságpolitikának az “új típusú kihívásokkal” kell foglalkoznia, és a 20. századi problémák megszűntek létezni. A 21. század paradoxona éppen ez, hogy visszahozta azokat a kihívásokat – ahogyan Kaplan (2013) fogalmaz: a földrajz bosszúja – amelyeket a nemzetközi intézményrendszer kezelni készült, mégis úgy tűnik, hogy felkészületlenek vagyunk.

A 2014-ben bekövetkezett orosz agresszió előtt – annak ellenére, hogy 2008-ban az orosz-grúz háború már óvva intetett – úgy tűnt

Európában, hogy a történelem valóban véget ért¹, és, hogy hagyományos háborúk már a múlt részét képezik. Az európai hatalmak nem is voltak képesek megfelelő választ adni, miközben párhuzamosan olyan kihívásokkal kellett szembe nézni mint a világgazdasági válság, vagy később a migrációs hullám. Mindeközben Európának belső problémákkal is foglalkoznia kellett, az EU először szembesült azzal, hogy egy tagállama kilép, az Euró még mindig nem nyerte vissza az erejét, és számos belső kérdésre, intézményi kihívásra is választ kellene tudni adni. 1991 után Oroszország úgy tűnt, mintha a nemzetközi rendszer részeként térne vissza a nemzetközi kapcsolatokba, azonban az 1990-es évek európai „békéje” elkényelmesítette Európát és az az Egyesült Államokat. Úgy tűnt, hogy a „kemény” biztonsági kihívások már a múlt részét képezik, vagy legalábbis nem európai problémák, és elég lesz az „új típusú” (Rada 2007; Rada 2008) és Joseph Nye (2005) kifejezése szerint „puha” kihívásokkal törődni. Az EU ennek megfelelően túl sok időt töltött azzal, hogy élvezte a „békeosztalék” hozadékát, miközben látszódtak a jelei az új problémáknak, főleg Európa határán.

Miközben az „új” kihívások, mint a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek terjedése, a klímaváltozás, az egészségügyi kihívások, vagy az azóta egyre hangsúlyosabb kiberbiztonság és energiabiztonság fenntartása mind a napjaink részét képezik, a hagyományos fegyveres konfliktusok kora nem járt le. Ukrajna és az orosz agresszió nem visszahozta a hagyományos katonai problémákról való gondolkodást, hanem jelezte, hogy azok nem tűntek el.

A feltörekvő hatalmak, ahogyan említettük továbbra is tesztelik a kialakult világrendet és látszólag regionálisan sikereket is érnek el (Mitchell et al 2017). Oroszország kikerülhetetlen Európában,

¹ Francis Fukuyama sokat idézett jóslata valószínűleg nem vált be. (Fukuyama 2006)

Szíriában és az orosz közel-külföldön. Kína bármilyen békés nagyhatalomnak tűnik, a dél-kínai tengeren folyamatos fejfájást okoz a szomszédainak, az iráni atomprogram pedig bármilyen szempontból is úgy tűnik, hogy megnyugtató megoldást talált 2015-ben, 2018-ban az Egyesült Államok mégis felmondta a megállapodást.

2016-ban Európában sokan meglepődéssel fogadták az Egyesült Államokban bekövetkezett változásokat, azonban, Európában hasonló belpolitikai folyamatok zajlanak, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. A politika, és a politikusok elszakadtak a hétköznapoktól, így a szavazók is változást kívántak. Mindez váratlannak tűnt, de 2016-ban Washingtonban is a „mocsár kiszáritását” követelték. Európában hasonló politikai változásoknak lehetünk tanúi; arról nem lehet beszélni, hogy az európai rendszer érvényessége szűnt volna meg, de azt a kérdést mindenképpen fel kell tenni magunknak, hogy az európai-nyugati rendszer érvényessége mennyire univerzális. A The Fund for Peace alapítvány 2005 óta minden évben megjeleníti az éves listáját, amelyben számba veszik, hogy melyik országok hogyan teljesítenek a „bukott államok” listáján. Az elmúlt több mint egy évtizedben, a nem jól teljesítő államok listája folyamatosan bővült, ami miatt felmerül a kérdés, hogy a világunk változott ekkorát, vagy a kritériumaink, amely alapján a világunkat mérjük nem megfelelőek. (Fund for Peace 2020) gyakorlatilag azt mutatja, hogy csak Európa és az Egyesült Államok volt képes megfelelni a működőképesség feltételeinek. „Nyugati” állampolgárként mindez ugyan hízelgő, de kérdéseket vet fel, hiszen ezek alapján a világ számos régiója közül csak a transzatlanti működik.

Az Egyesült Államok a fentebb említett folyamatok következtében Trump alatt igyekezett kevesebb szerepet vállalni, és kevesebb pénzt és energiát áldozni a regionális problémák

megoldására. A 2000-es évek végére – a világgazdasági válságnak is köszönhetően – az Egyesült Államok egyértelműen túlterjeszkedett, és kifáradt. A 2003-as iraki beavatkozás után pedig Washingtonnak több kritikusa és ellenfele volt, mint támogatója. Mindez nem volt tartható és Bush, Obama és Trump is arra kereste a választ, hogy miként maradhat az Egyesült Államok a világpolitika irányítója, anélkül, hogy ennek minden költségét magára kellene vállalnia. Ebből a szempontból Trump nem új üzenetet hozott, hanem visszatükrözte az általános közvéleményt. Az amerikaiaknak elege volt/van abból, hogy egy „ellenséges” világban egyedül viseljék a költségeit a „nyugati, liberális rend” fenntartásának. Trump a liberális rendet tehernek tarja, amely nem segíti az amerikai érdekeket, inkább anyagi és egyéb kööttségeket jelent az Egyesült Államok számára. Mindez annak ellenére igaz, hogy közel 200 ezer amerikai katona szolgál külföldön, és az Egyesült Államok gyakorlatilag továbbra is mindenhol jelen van. Amerika egyértelműen túlterjeszkedett, és regionálisan felnövekvőben vannak olyan hatalmak, amelyek ezt a jelenlétet egyre kevésbé nézik jó szemmel. Trump ezt érzékelte, amikor az ellenfeleivel próbált jó (jobb) viszonyt kialakítani.

Az elmúlt évtizedben újra megjelenő trend – amelyet korábban már említettünk –, hogy a nemzetközi kapcsolatok és a világpolitika újra militarizálódott és a hagyományos konfliktusok újra jelen vannak. A jelenség azonban nem feltétlenül új, mert 2001 után folyamatosan dominánsan jelen volt a biztonság és a katonai megoldások favorizálása. Az elmúlt lassan két évtizedben megszokottá vált a katonai erő alkalmazása, miközben a nemzetközi jog, a politikai és diplomáciai megoldások kissé háttérbe szorultak. Viszont a konfliktusok átalakultak. (Rada 2008) A fegyveres csoportok száma megnövekedett és az államokon belüli erőszakos konfliktusok is egyre gyakoribbak. Mindez pedig –

miközben a nemzetközi közösség nem volt képes kezelni ezeket a problémákat – új kihívásokat hozott magával. Már korábban is látszódott, hogy az EU vonzó célpont lehet azok számára, akik új és jobb élet reményében kelnek útra, azonban 2015 minőségileg új kihívást jelentett, miközben az EU még ma sem képes átfogó megoldást nyújtani a migrációs válságra.

2009-ben az amerikai külpolitika kijelentette, hogy a demokráciaterjesztés és az államépítés korszaka lejárt, és az országok maguk felelősek a biztonságukat fenntartani, miközben a külföldi jelenlét csökkenni fog. Mindez azért is problematikus, mert a nyugati kísérlet éppen arra irányult, hogy a lemaradó régiók is képesek legyenek részt venni a nemzetközi rendben, így a regionális biztonság keretei is megerősödtek volna. Az „arab tavasz” azonban felülírta a megtervezett forgatókönyveket, és az Egyesült Államok hiába nem kívánt olyan mértékben jelen lenni a világban mint korábban, Washington mégsem volt képes kivonulni teljes mértékben. A csökkenő amerikai képességeknek is köszönhetően már Barack Obama igyekezett a szövetségeseket jobban bevonni a nemzetközi rend fenntartásának költségeibe, és nyomást helyezett a partnerekre, hogy azok is megfelelően kivegyék a részüket a terhek viselésében. Az elmúlt évtized nem véletlen hozott magával olyan korszakalkotó, de azóta egyesek által kritizált nemzetközi megállapodásokat, mint a párizsi klímamegállapodás, vagy az iráni nukleáris programról történt megállapodás. Ezeket a megállapodásokat az Egyesült Államok azóta elhagyta, mert Trump elnök érvelése szerint a multilateralizmus felesleges terheket ró az amerikai külpolitikára. Trump ugyanakkor igyekezett bilaterális keretek között az ellenfelekkel is kiegyezni, amire jó példa az elnök találkozója Putyin orosz elnökkel, vagy botrányt is okozó, de mindenképpen

történelmi találkozó Kim Jong Unnal. Valószínűleg azonban ez a megoldás nem lesz elégséges a regionális kihívókat ellensúlyozni.

A demokráciaterjesztés a regionális biztonság megerősítését is szolgálta azon keresztül, hogy „hasonlóvá” próbálta formálni a világ országait (nyugati szemszögből). A demokratikus tranzícióknak a hidegháborút követő időszak utáni töretlen terjedése 2010 decembere előtt megtorpanni látszott. Észak-Afrika és a Közel-Kelet tűnt a legnehezebb terepnek a demokratizálást promótáló szereplők szemében, különösképpen, amikor 2009-ben Barack Obamát elnökként beiktatták. Az is igaz, hogy Obama eleve hátrányból indult ezen a területen, mert a Bush adminisztráció külpolitikája Afganisztán, de még inkább Irak irányába elinflálta a demokráciaterjesztés kifejezést. Az Obama adminisztráció kezdeti külpolitikai céljai között sem véletlenül szerepelt, hogy vissza kell állítani az Egyesült Államok reputációját mint a demokrácia őre és az emberi jogok védelmezője, azaz az amerikai demokráciaterjesztési stratégia felülvizsgálatra szorult. Továbbá a megváltozott globális és regionális stratégiai környezet is arra ösztönözte az Egyesült Államokat, hogy pragmatikusabb külpolitikát folytasson és ne zárja ki eleve a tárgyalás lehetőségét a közel-keleti és észak-afrikai „illiberális” vezetőkkel sem. Az „arab tavasz” eseményei változásra kényszerítették az amerikai külpolitikásokat is, különösképpen felül kellett vizsgálni a demokráciaterjesztés szerepét az amerikai külpolitikai repertoárban. Először is, tagadhatatlan, hogy az események összhangban vannak az amerikai értékekkel, de ellentmondanak a stabilitást megkívánó érdekeknek. Másodsor, a politikai szakirodalomban ma már elfogadott tény, hogy a demokratikus tranzíciót átélő országok korántsem stabilak, és kiszámíthatatlan a fejlődési folyamat iránya és sebessége. Mindezeket figyelembe véve nem világos, hogy az Egyesült Államok milyen stratégiát tud

választani tekintve a realitások komplexitását és az egymásnak ellentmondó értékeket és érdekeket.

A világpolitikai trendeken és a nemzetközi renddel szemben megjelenő kihívásokon kívül egyes régiókban továbbra is jelen vannak olyan konfliktusok, amelyek ugyan a világpolitikát nem fogják tudni befolyásolni, de jelentősen lekötik a nemzetközi szereplők figyelmét és energiáit. Ilyen tipikus konfliktus van jelen a Koreai-félszigeten. Ugyan a két Korea vezetői nemrég történelmi jelentőségű találkozáson vettek részt, és Donald Trump is megbeszélést folytatott Kim Jong Unnal, azonban az Észak-Korea jelentette nukleáris fenyegetés nem múlt el, és Dél-Korea, valamint Japán aggodalma egy esetleges, akár váratlan háború kitörése miatt nem teljesen alaptalan.

A közel-keleti helyzet szintén nem ad túl sok optimizmusra okot. Az iráni megállapodás amerikai felmondása sem segít stabilizálni a helyzetet, valamint az amerikai döntés, hogy a nagykövetséget Jeruzsálembé költöztetik szintén inkább olaj volt a tűzre. A regionális középhatalmak, mint Szaúd-Arábia ambíciói szintén nem segítenek egy átfogó stabil helyzet kialakítására és fenntartására. Szaúd-Arábia mögött az Egyesült Államok legtöbbször kritika nélkül állt ki, azonban az új király, gyakran személyesnek tűnő motivációi nem járulnak hozzá a regionális rend fenntartásához. A nemrég történt újabb botrány – a szaúdi újságíró meggyilkolása az isztambuli konzulátuson – pedig megrontotta az amerikai-szaúdi kapcsolatot is, miközben nyílt konfliktus szélére sodorta Szaúd-Arábia és Törökország viszonyát is.

Mindeközben a palesztin-izraeli viszony nem javult egyáltalán és a két-állami megoldás is távolabb van, mint egy évtizeddel ezelőtt. A Közel-Kelet általában véve tipikus példája a nemzetközi diplomácia kudarcának, és az egyéni állami érdekek

összeapásának. Szíriában 2011 óta pusztító polgárháború zajlik, amelybe már szinte az összes regionális szereplő, valamint az Egyesült Államok vezette koalíció és Oroszország is belebonyolódott. Irakban a hidegháború vége óta nem volt valójában béke; a központi hatalom nem képes a rendet fenntartani, az Iszlám Állam visszaszorulása ugyan bizakodásra adhatna okot, de az ország korántsem stabil. Az egyetlen valóban működőképesnek tűnő régió, Észak-Irak pedig inkább fokozza az ellentéteket, és a kurdok megerősödésére sem Törökország, sem Irán, és nem meglepő módon Szíria sem tekint jó szemmel. A regionális siíta-szunita vetélkedésnek pedig egyik legjobb példája a jemeni polgárháború. Jemen ugyan nincsen a nemzetközi politika címlapján, de közel nyolc millió ember került az éhhalál küszöbére, a lakosság gyakorlatilag egésze számára elérhetetlen az egészségügyi szolgáltatás, így folyamatosan tombolnak a járványok.

Afganisztánban 2001 óta jelen van a nemzetközi közösség, de az államépítési kísérlet kudarcot vallott. (Rada 2011) A következő években sem tűnik úgy, hogy Közép-Ázsiában egy biztonságos és működő állammal egészülne ki az országok közössége. A terrrorszervezetek és bűnözői csoportok erősebbek, mint pár évvel ezelőtt, és az etnikai és vallási problémákat sem sikerült megoldani, vagy enyhíteni a kihívásokat. Az elmúlt tíz évben folyamatosan újabb dátumok jelölt ki a nemzetközi közösség, de az Egyesült Államok és a nemzetközi szövetségesek valódi kivonulása teljes összeomlást eredményezne. Miközben a nemzetközi közösség a tálibok ellen harcolt, az Iszlám Állam megjelenése inkább megerősítette a tálibok helyzetét, mert stabil erőt jelentenek a még szélsőségesebb iszlám dzsihadisták előre törésével szemben.

A fentebbi események miatt nem meglepő módon kevesebb szó esett olyan konfliktusokról mint, ami Mianmarban zajlik, vagy az

1990-es évek óta folyamatosan pusztító polgárháborúk Afrikában, például Kelet-Kongóban. Mianmar belpolitikai fordulata pár évvel ezelőtt bizakodásra adott okot, azonban a demokratikus átalakulás reménye hamar elhalványult, és mára több mint 600 ezer rohingyának kellett elhagynia hazáját, amely tankönyvbe illő példája az etnikai tisztogatásnak.

Afrikában a helyi etnikai, vallási konfliktusokat terheli, hogy a nem működő államokban és a központi hatalom által nem kontrollált területeken szervezett bűnözői csoportok és terrorszervezetek erősödnek meg. Mindez még olyan meghatározó katonai erővel rendelkező államokban, mint Nigéria is jelen van. A Boko Haram egész Afrika egyik legrettegettebb szervezetévé vált, és államot képeznek az államban. A hagyományosan bukott államoknak elkönyvelt Szomáliában, Dél-Szudánban, vagy Csádban nem javult a helyzet, és a 2010-es években olyan, korábban éltanulónak számító országokat is magával ragadtak a belső ellentétek, mint Mali, a líbiai polgárháború következtében, és a csempészútvonalak átrendeződése, valamint a fegyverek dél felé terjedésének következményeként.

A hidegháborút követően megszokottá vált, hogy a fegyveres konfliktusok nem Európára jellemzőek, és a balkáni háború inkább kivételnek számított. Azonban 2014 óta a háború Ukrajnában már több mint 10 ezer emberéletet követelt, és a konfliktus nem úgy tűnik, hogy a közeljövőben politikai megoldással zárulhat.

BIBLIOGRÁFIA

Fund for Peace 2020 URL: <https://fragilestatesindex.org/>

Kennedy, Paul “The Rise and Fall of the Great Powers” (Random House 1987)

Mitchell, Wess, Grygiel, Jakub J. „The Unquiet Frontier: Rising Rivals, Vulnerable Allies, and the Crisis of American Power” (Princeton: Princeton University Press, 2017)

Rada, Péter “Átalakuló biztonsági kihívások, a biztonság dimenziói,” in Új világrend? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban, ed. Péter Rada, Grotius Könyvtár, I (Budapest: Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület; Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, 2007), 53–72

Rada, Péter “Új típusú biztonsági kihívások,” in Biztonságpolitikai Corvinák: Háttéranyagok korunk legfontosabb biztonságpolitikai problémáinak megértéséhez, ed. Csaba Rada (Budapest: Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, 2008), 7–19

Spengler, Oswald “Der Untergang des Abendlandes” (Albatros Verlag 2007)

Zakaria, Fareed „The Post-American World” (W.W. Norton 2011)

ESSZÉ

AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ ÉS A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG KÖZÖTTI VERSENY KÖZÉP- ÁZSIÁÉRT

Czomba Sára

ABSZTRAKT

A tanulmány fő témája az Oroszországi Föderáció és a Kínai Népköztársaság között kialakult, Közép-Ázsia öt országáért zajló versengés. A kérdés nem csak az, hogy ki jön ki győztesen a játékból, de az is, hogy ennek milyen hatása lesz a régióra és hogyan fogja átformálni a jelenlegi hatalmi viszonyrendszert. A tanulmány célja a kínai-orosz kapcsolatokon keresztül bemutatni a Közép-Ázsiában rejlő lehetőségeket és felhívni a figyelmet a térség stratégiai jelentőségére. A terjedelmi keret és a régió kapcsolatrendszerének komplexitása miatt, a teljesség hiányában az elemzésben a legfontosabb területek kerülnek bemutatásra magyar, angol és orosz nyelvű források felhasználásával.

Kulcsszavak: Oroszország, Kína, Közép-Ázsia, verseny, befolyás

KÖZÉP-ÁZSIA STRATÉGIAI JELENTŐSÉGE

Napjainkban Közép-Ázsia nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepe egyre nagyobb hangsúlyt kap. Annak ellenére, hogy földrajzi fekvéséből adódóan már a Kr.e. II. században is a nemzetközi kereskedelem szerves részét alkotta, a Szovjetunió felbomlásától a 2001-es WTC elleni támadásig a térség kiesett a nemzetközi politika fókuszából.

A régió geopolitikai jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint történelme. A Krisztus előtti II. században létrejött szárazföldi kereskedelmi útvonal – amely a Ferdinand von Richthofen német geográfus által 1877-ben megalkotott Selyemút néven híresült el – központi szakaszát alkotta, összekötve ezzel Kínát és Konstantinápolyt.¹ A XIX. században a „nagy játszma” keretében Nagy-Britannia és Oroszország versengett egymással a térség befolyásának megszerzéséért.² A brit Sir Halford J. Mackinder az 1904-ben megírt „A földrajz, mint a történelem kulcsa” című könyvében arról értekezik, hogy egy állam a centrális elhelyezkedésű úgynevezett szívföld – heartland – elfoglalásával tudja uralni az egész világot. A szívföldnek Eurázsia kontinentális részét, azaz Közép-Ázsiát jelölte meg.³ A történelmi múlt mélyebb feldolgozásának teljessége nélkül felmerül kérdés, hogy napjainkban pontosan mit értünk a közép-ázsiai térség alatt?

Közép-Ázsia az óceáni kijárással nem rendelkező, Ázsia szívébe zárt öt volt szovjet tagköztársaságból álló térség, amelyet a Kazah

¹ ESZTERHAI Viktor: Az Egy Övezet, Egy Út geopolitikai jelentősége a történelmi távlatban, PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet, 2016, Forrás:

<http://www.geopolitika.hu/hu/2016/11/03/az-egy-ovezet-egy-ut-geopolitikai-jelentosege-a-tortenelmi-tavlatban/> (2019. máj. 26.)

² LOPOUR, Jacqueline: Geopolitics at the World's Pivot Exploring Central Asia's Security Challenges, Centre for International Governance Innovation, 2015, No. 80, 2. oldal, Forrás: https://www.cigionline.org/sites/default/files/cigi_paper_no.80_web_0.pdf (2019. máj. 26.)

³ CSIZMADIA Sándor: A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere, Külpolitika, 1998., 1. szám, 6. oldal, Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/KULUGY_KulugyiSzemle_1998/?pg=5&layout=s (2019. máj. 26.)

Köztársaság, az Üzbég Köztársaság, a Kirgiz Köztársaság, a Tádzsik Köztársaság és Türkmenisztán alkot – elterjedt összefoglaló nevükön a „sztánok.”⁴ 1991. december 8-án, a fehérorosz Belovezsszkaja Puscsában írta alá az orosz és ukrán elnök, valamint a belorusz parlament elnöke azt a szerződést, ami kimondta a Szovjetunió felbomlását és egyben a Független Államok Közösségének létrejöttét. December 26-án kihirdették az egykor 15 tagállamból álló Szovjetunió megszűnését. Innentől kezdve beszélhetünk a régióban szuverén államokról.⁵

Tagadhatatlan, hogy a térség egyre növekvő stratégia relevanciájához az őt körbelelő szomszédos államok is hozzájárulnak, hiszen északról Oroszország, kelet felől Kína, déli irányból Afganisztán, dél-délnyugatról pedig a Kaszpi-tenger és Irán övezi. Közép-Ázsia, regionális kontextusát és geopolitikai helyzetét tekintve, különösen összetett térséggé vált a Szovjetunió összeomlása óta. Az orosz befolyás gyengülésével nem csak puffer

⁴ A fent említett öt országot magában foglaló értelmezés a leginkább elterjedt, de ezen kívül több más meghatározás is létezik. Az UNESCO szerint Közép-Ázsiához tartozik még Mongólia és Afganisztán is. A Szovjetunióban használt definíciója szerint Kazahsztán nem tartozott a térséghez, azonban Belső-Mongólia, Tibet és Xinjiang kínai tartományok igen. ESZTERHAI i.m. 1. oldal

⁵ SZ. BÍRÓ Zoltán: A Független Államok Közössége, 1991-2008-Eltérő utak és esélyek, História, 2009/01, 3. és 8. oldal

–és tranzit zónaként, de egyben „összekötő” régióként is szolgál Oroszország és Eurázsia, a Közel-Kelet és a Távols-Kelet között.⁶

Közép-Ázsia földrajzi elhelyezkedése⁷

Közép-Ázsia óriási nyersanyag tartalékokkal rendelkezik. Kazahsztán, Üzbegisztán és Türkmenisztán igen gazdag szénhidrogénekben, még Kirgizisztán és Tádzsikisztán erősen függ a többi közép-ázsiai államból érkező olaj- és gázimporttól. Emellett a térségben magas arányban fellelhető még urán, a szén, az arany, a réz és az alumínium.⁸ Kazahsztán rendelkezik a világ 12. legnagyobb kőolaj tartalékával, amely a világ összkészletének 1,81 százalékát fedi le. Jelenlegi olajtermelését az ország északnyugati részén fekvő két óriási szárazföldi olajmező uralja, illetve a Kaszpi-tengeren a 2017 óta működő Kasagan olajmező. A szárazföldi Tengiz és Karahaganak mezők a teljes kazah kőolajkibocsátásnak mintegy felét termelték 2017-ben. A világon pedig a 16. legnagyobb földgáz készlettel rendelkező ország. Ezen felül Kazahsztán a világ szénkészletének 2,6 százalékával a 10. helyezést éri el a szénkészletek és széntermelés tekintetében. A világ urániumkészletének mintegy 14 százaléka Kazahsztánban található, ezzel Ausztrália után a második legnagyobb termelőországnak számít.⁹ 2015-ben Üzbegisztán volt a harmadik legnagyobb földgáz termelő eurázsiai ország, Oroszország és Türkmenisztán után, világviszonylatban pedig a 18. helyen állt. 2015-ben mintegy 2 billió köbláb földgázt termelt, amelyből 1,8 billiót el is fogyasztott. Kőolaj termelését tekintve 2017-ben a

⁶ HILL, Fiona: The United States and Russia in Central Asia: Uzbekistan, Tajikistan, Afghanistan, Pakistan, and Iran, Brookings.edu, 2002, Forrás: <https://www.brookings.edu/on-the-record/the-united-states-and-russia-in-central-asia-uzbekistan-tajikistan-afghanistan-pakistan-and-iran/> (2019. máj. 27.)

⁷ TRAVELS, Dook: 10 Interesting Facts about Central Asia that you would love to know, Dook International, 2015, Forrás: <https://www.dookinternational.com/blog/10-interesting-facts-about-central-asia-that-you-would-love-to-know/> (2019. jún. 2.)

⁸ LOPOUR i.m. 4. oldal

⁹ EIAI US Energy Information Administration: Country Analysis Executive Summary: Kazakhstan, 2019, Forrás: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=KAZ> (2019. máj. 26.)

világversenyben a 45. helyet foglalta el. Uránbányászatban a 10. legnagyobb országgént szerepel.¹⁰ Türkmenisztán 2017-ben a 6. helyen szerepelt a világ legnagyobb földgáz tartalékával rendelkező országok listáján, kőolaj tekintetében pedig Üzbegisztán előtt, a 44. helyen állt.¹¹

AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ ÉRDEKEI

Ahhoz, hogy megértsük Moszkva céljait, előbb ismernünk kell a térség történelmét Oroszországgal. A cári Oroszország a XVIII. századtól kezdve hódította meg a közép-ázsiai térséget. A Vlagyimir Iljics Uljanov – Lenin – által vezetett nagy októberi szocialista forradalom (Gergely naptár szerint: 1917. november 7.) és a bolsevista hatalomátvételt követően a közép-ázsiai területeket beolvasztották az 1922-ben újonnan megalakult Szovjetunióba. Ekkor még nem léteztek nemzetállamok, azokat a Szovjetunió hozta létre 1924-től kezdve. Kazahsztánban, Türkmenisztánban és Üzbegisztánban sikerült életképes, koherens nemzetállamokat teremteni, ellenben Kirgizisztánnal és Tádzsikisztánnal, ahol egészen mostanáig alapvető problémák kérdőjelezik meg az államok működőképességét.¹²

A Szovjetunió felbomlásával megalakult a Független Államok Közössége. Célja kezdetben egy politikai és gazdasági szövetség, egy rubel-zóna létrehozása volt a volt szovjet tagköztársaságokkal. Ez a politika ugyan többször is módosult, de eredeti célkitűzését megtartotta, hogy egy moszkvai dominanciájú térséget hozzon létre.

¹⁰ EIAI US Energy Information Administration: Country Analysis Executive Summary: Uzbekistan, 2019, Forrás: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=UZB> (2019. máj. 26.)

¹¹ EIAI US Energy Information Administration: Country Analysis Executive Summary: Turkmenistan, 2019, Forrás: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=TKM> (2019. máj. 26.)

¹² BEZDÁN Györgyi: Etnikai ellentétek és határviták a posztszovjet Közép-Ázsiában, *Hadtudomány*, XXIII. évf., 2013/ 1. szám, 142-143. oldal, Forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Bezdan_Gyorgyi.pdf (2019. máj. 27.)

Az 1991-ben frissen megalakult Oroszország fenntartotta magának a jogot, hogy mint regionális hatalom, katonákat és békefenntartókat állomásoztasson a szomszédságában, a helyi konfliktusok kitörésének megakadályozására, illetve az orosz katonai, politikai és gazdasági befolyás megtartására. Ezeket az országokat Andrej Kozirev, akkori külügyminiszter közel külföldnek nevezte.¹³

Itt fontos megjegyezni, hogy közvetlenül a Szovjetunió felbomlását követően és a függetlenség elnyerése után a közép-ázsiai államok nem álltak készen az új kihívások kezelésére. Mivel maga Oroszország is komoly belső problémákkal küzdött, ezért a volt tagköztársaságokra bízta a helyzetük megoldását, ezáltal olyan jelentős befolyásvesztést szenvedett el, amelyet már valószínűleg nem fog tudni visszaszerezni. Az 1991 és 2001 közötti időszakban – ugyan több esemény is megkövetelte a figyelmét, éppen ezért sosem engedte el teljesen Közép-Ázsia kezét¹⁴ - Moszkva erősebben koncentrált a nyugati nyitásra, mint déli szomszédjaira. A 2001. szeptember 11-i támadást követően, amikor amerikai, majd NATO katonák jelentek meg a térségben Moszkva figyelme újra Közép-Ázsiára hárult.¹⁵

A mai Oroszországi Föderáció területi nagyságát tekintve, az érdekszférájához mérten, a legkisebb történelmi elődjeihez képest. Oroszország elsődleges célja pedig ennek az érdekszférának fenntartása, a nyugati befolyás távoltartása a közép-ázsiai

¹³ OLIKER, Olga - CHIVVIS Christopher S. – CRANE, Keith: Russian Foreign Policy in Historical and Current Context, Rand Corporation, 2015, 5. oldal, Forrás: <http://www.rand.org/pubs/perspectives/PE144.html> (2019. máj. 27.)

¹⁴ Például: etnikai csoportok közötti erőszakot összecsapások, 1992-1997 közötti tádzsik polgárháború, Afganisztán növekvő instabilitása, a külföldi iszlám hálózatok és milíciák térségbe való beszivárgása, az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom elterjedése, amely később egy kalifátus kialakításának reményében egyesült a tálibokkal. INDEO, Fabio: Russia and China in Central Asia: Growing Geopolitical Competition, ISPI Policy Brief, 2010, No.199. 1-2 oldal, Forrás: https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/pb_199_20101.pdf (2019. máj. 27.)

¹⁵ ЛЕГВОЛД, Роберт: Стратегические Перспективы: Ведущие Державы, Казахстан и Центральноазиатский Узел, Американская академия гуманитарных и точных наук, 2003, 2-3. oldal, Forrás: https://carnegieendowment.org/files/8462Thinking_Strategically_Legvold.pdf (2019. máj. 27.)

országoktól. A Kreml úgy tekint magára, mint a térség katonai és politikai stabilitásának fenntartójára. Oroszország déli határainak biztonsága létfontosságú kérdés a radikális iszlám Afganisztánból a muszlim vallású közép-ázsiai államokra való áttérjedésének félelme, illetve az egyre terjedő illegális drogkereskedelem –és csempészet miatt.¹⁶ Az orosz katonák kétoldalú szerződések és regionális szervezetek révén több országban is jelen vannak ennek megakadályozása céljából. Paradox módon azonban, a régió teljes stabilitása nem orosz érdek. A megjelenő konfliktusok, illetve a fenyegetések veszélye indokot ad Moszkvának arra, hogy mint a biztonság garantálója lépjen fel. Ezzel lehetőséget biztosítva a további biztonságpolitikai, védelmi illetve haditechnikai együttműködés mélyítésére.¹⁷

Moszkva számára fontos az úgynevezett orosz világ, azaz a Szovjetunió maradványainak a megőrzése és dominálása. Közép-Ázsiában a kulturális kötelékek miatt ezt nem nehéz fenntartani. Az öt országban megközelítőleg 7 millió főre tehető az oroszajkú kisebbség száma és közel 16 millió ember használja az orosz nyelvet mindennapi szinten. A határon túli oroszok védelme prioritásként jelenik meg az orosz külpolitikában. Ugyan a Kreml sosem támogatta a térség orosz nacionalista csoportjait a kormányok megdöntésére és nem játszotta ki ezt az ütőkártyáját, de jelenlétük előnyhöz juttatja Moszkvát a befolyás megerősítésére.¹⁸ Az orosz vezetés egyik alapvető prioritása a politikai és gazdasági integráció elérése, amelyet az általa dominált regionális szervezetek segítségével próbál elérni a

¹⁶ DUBNOV, Arkady: Reflecting on a Quarter Century of Russia's Relations with Central Asia, Carnegie Endowment for International Peace, 2018, 1. oldal, Forrás: https://carnegieendowment.org/files/Dubnov_US-RussiaInsight.pdf (2019. máj. 27.)

¹⁷ МАЛАШЕНКО, Алексей: Интересы и шансы России в Центральной Азии, Carnegie Moscow Centre, 2013, 26. oldal, Forrás: https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_58_21-34.pdf (2019. máj. 28.)

¹⁸ GARIBOV, Azad – IBRAHIMOV, Rovshan: Geopolitical Competition in the Central Asia, Center for Strategic Studies, SAM Comments, Baku, 2013, 9. évf., 13-14. oldal

térségben. Oroszország megköveteli a számára hűségese rendszerek fenntartását, amelyekkel tovább mélyítené kapcsolatát. Egyfelől ez fontos, mert a térség egyben ütközőzónaként szolgál, hiszen elválasztja Moszkvát több regionális –és nagyhatalomtól, például Kínától, Indiától, Törökországtól, Irántól. Másfelől a közép-ázsiai országokban kialakított multivektorális külpolitika miatt ez egyre nehezebbé válik. Türkmenisztán kinyilvánította külpolitikájának semlegességét, Üzbegisztán egyre inkább az USA vonzáskörzetébe kerül, a tádzsik külpolitikában pedig mindig jelen van a kétértelműség.¹⁹

Végül, de nem utolsó sorban, megjelennek a gazdasági érdekek is. Közép-Ázsia fontos felvevőpiacot jelent Oroszország számára. A kőolajban és földgázban gazdag térségből pedig kedvező áron tud magának importálni, amíg saját tartalékjait a világpiaci áron tudja értékesíteni. A közös történelmi múltból adódóan pedig a legtöbb vezeték Oroszországon keresztül húzódik, korlátozott hozzáféréssel az egyéb piacokhoz, amely szintén növeli az oroszokra való ráutaltságot. Igaz, a 2000-es években a Gazprom súlyos vereséget szenvedett kínai ellenfelével szemben a közép-ázsiai gázexportot illetően. Egyes szakértők szerint ez jelentette a térségbe való energiaszállítás orosz monopóliumának végét.²⁰

A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG ÉRDEKEI

Kína kiemelt jelentőséget tulajdonít a közép-ázsiai kapcsolatoknak. Elsősorban ezzel szeretné elősegíteni hatalmas nyugati tartományának, Xinjiangnak – amely határos Kazahsztánnal, Kirgizisztánnal és Tádzsikisztánnal - a fejlődését és stabilizálását. Peking nem csak potenciális piacot vélt felfedezni a térségben de az ott fellelhető ásványkincsek és természeti

¹⁹ МАААИИЕНКО i.m. 22. oldal

²⁰ Uo. 26. oldal

erőforrások miatt is hatalmas befektetésekkel támogatja az országot. Ezeken felül olyan, egyfajta kommunikációs hídnak látja a „sztánokat”, amelyen keresztül erősítheti a kapcsolatait Iránnal és a teljes Közel-Kelettel.²¹

A Szovjetunió szétszakadását követő tíz évben, Kína Közép-Ázsia felé irányuló stratégiájának három fő prioritása volt. Mindenekelőtt a térség biztonságának fenntartása. A függetlenségük elnyerését követően az öt ország belekezdett a nemzeti öntudat kiépítésébe. Peking attól tartott, hogy a nacionalista ideológia miatt a Xinjiang tartományban élő ujgurok el akarnak majd szakadni és a vallásilag, etnikailag, valamint kulturálisan hozzájuk közelebb álló Közép-Ázsiához szeretnének csatlakozni. Másodsor Kína főleg gazdasági céljait követte, a régió gazdag energia- és ásványi erőforrásaihoz való hozzáférés, illetve egyfajta „geogazdasági stratégia” kiépítésének reményében. A második ponthoz kapcsolódva Kína további célja energiabiztonságának erősítése volt. Megkezdődtek a kínai befektetések a kazah olajiparba, majd egy energetikai együttműködésre is sor került azzal a céllal, hogy Kína diverzifikálni tudja energiainportját.²² Ezen érdekek továbbra is fennállnak, csupán egy plusz prioritással egészültek ki. Kínának a globális nagyhatalommá válásához van szüksége a térségre. Az erős közép-ázsiai befolyás megszerzése egyszerűen a „Kína, mint globális játékos imázs” része. Ahhoz, hogy ezt elérje, stratégiaileg szüksége van a régióra, hiszen folyamatos fejlődéséhez biztosítania kell az ellátást.²³

²¹ HILL i.m.

²² PISAREV, Alexander: Russia and China in Central Asia, ISPI Analysis, 2012, 2-3. oldal, Forrás: https://www.ispionline.it/it/documents/Analysis_131_2012.pdf (2019. máj. 27.)

²³ LAKATOS Artúr: The New Game for Energy: Geopolitics of Central Asia, Prague Papers on the History of International Relations, 2014/1, 149. oldal, Forrás: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-017d0414-3a69-4480-b0e2-099658e65b21> (2019. máj. 27.)

2012-ben Kínának megjelent az úgynevezett „March West” stratégiája, amely az USA ázsiai-csendes-óceáni jelenlétének megnövekedésére adott válaszreakció volt. A stratégia lényege az volt, hogy Kínának inkább nyugati irányba, tehát Közép-Ázsia és a Közel-Kelet felé kell nyitnia, ahol az Egyesült Államok csökkenteni jelenlétét. 2014-ben az ISAF végével és az amerikai katonák létszámának csökkentésével elérkezett stratégiai pillanat arra, hogy Kína növelje befolyását a térségben. Így a gazdasági erejét képes politikai befolyássá alakítani és a növekvő számú diplomáciai kapcsolatok miatt, a társadalmi és kulturális együttműködése révén, Kína képes puhahatalomként fellépni a térségben.²⁴

Kína érdeke, hogy fenntartsa a geopolitikai egyensúlyt. A kínai külpolitikai dokumentumok úgy tekintenek Közép-Ázsiára, mint „stratégiai hátvédre.” Oroszországhoz hasonlóan, Peking is pufferzónaként kezeli a térséget, amely csak akkor nem jelent veszélyt, ha a jövőben is kicsi és megosztott országokból fog állni. Kínának tehát meg kell akadályoznia egy domináns ország felemelkedését, amely ellenőrzése alá vonhatja a többi államot.²⁵

²⁴ XICHAO, Yu: China's Rise in Central Asia Implications for EU Interests, European Institute for Asian Studies, 2014, 3-4. oldal, Forrás: http://www.eias.org/wp-content/uploads/2016/02/EU-Asia-at-a-glance-Yu_Xichao-China-Central-Asia.pdf (2019. máj. 27.)

²⁵ KULNAZAROV, Rustem: New Geopolitical Role of Central Asia within Foreign Policy Interests of World Powers, Canadian Center of Science and Education, 2015, 11. évf., 12. szám, 127. oldal, Forrás: <http://dx.doi.org/10.5539/ass.v11n12p125> (2019. máj. 27.)

Mindezen érdekek pedig egy nagy, az egész eurázsiai kontinens képét megváltoztató projektben kulminál, az Egy Övezet, Egy Út – One Belt, One Road; OBOR – kezdeményezésben. Az OBOR Xi Jinping kínai elnök külpolitikájának egyfajta rendező elve, amely a tervek szerint egy szárazföldi gazdasági övezetből és egy tengeri útból fog állni. Célja a kereskedelempolitika koordinációjának összehangolása, a pénzügyi együttműködés fokozása illetve a

munkaerő, az áruk és szolgáltatások áramlásának megkönnyítése a résztvevő államok között.²⁶

Az Egy Övezet Egy Út útvonala²⁷

2013-ban Xi Jinping éppen a kazah fővárosban, Aszتانában – a jelenlegi Nur-Szultanban – jelentette be először a kezdeményezést. A szárazföldi útvonal jelentős része Közép-Ázsián keresztül haladna Európába. A „sztánok” ugyan tartanak a túl erős kínai befolyástól, de az OBOR hosszútávú előnyeit nem tudják figyelmen kívül hagyni. A kezdeményezésnek meghatározó szerepe lenne az óriási távolságok, a fejletlen infrastruktúra, a biztonsági kihívások és a regionális integráció hiányának legyőzésében.²⁸

²⁶ HALLGREN, Henrik – GHIASY, Richard: Security and Economy on the Belt and Road: Three Country Case Studies, SIPRI Insights on Peace and Security, 2017/4, 1-2. oldal, Forrás: https://www.sipri.org/sites/default/files/2017-12/sipriinsights1712_.pdf (2019. jún. 1.)

²⁷ GAN, Stephanie: One Belt, One Road – Many Motives, Seafarer White Paper, 2018, 3. oldal, Forrás: <https://www.seafarerfunds.com/documents/one-belt-one-road-many-motives.pdf> (2019. jún. 2.)

²⁸ Uo. 8. oldal

VERSENY A RÉGIÓÉRT

Az elmúlt évtizedekben Közép-Ázsia megnyílt a világ számára. Egyrészt az 1991-es függetlenedés és a magával vonzott káosz miatt, másrészt a stratégiai fekvése, illetve tartalékai nyomán óriási versengés alakult ki a befolyás megszerzéséért.²⁹ A verseny két legjelentősebb szereplője, az Oroszországi Föderáció és a Kínai Népköztársaság között a nemzetközi szinten ugyan stratégiai együttműködés alakult ki, de regionális szinten egyre növekszik a küzdelem a térség megszerzéséért. A verseny legfontosabb területeit³⁰ és a „jelenlegi állást” az alábbiakban ismertetem.

Gazdasági

A XXI. század első évtizedének közepén Kína és a közép-ázsiai országok közötti gazdasági kapcsolatok összességében nagyobbak voltak, mint a Közép-Ázsia és Oroszország közöttiek. Ez az állítás napjainkban is igaz. Moszkva gazdasági befolyása fokozatosan csökken a térségben. Ennek okai a 2008-as világválságban, az olajár 2014-es váratlan „beszakadásában” és a kelet-ukrajnai események miatt bevezetett EU szankciókban keresendők. Egyszerűen elfogyott a pénz a külföldi orosz projektek fedezésére.³¹ Közép-Ázsia exportja Kínába 2018-ban 16 835 004 USD volt, amely a 81 481 867 USD értékű összexportjának 20,6 százalékát tette ki. Ezzel szemben az Oroszországba irányuló exportja 6 707 891 USD

²⁹ Rada Péter, 2019. A megváltozó világunk és a biztonsági kihívások átalakulása. In: Szálkai, Kinga; Baranyi, Tamás Péter; Szarka, E. Luca (szerk.), Biztonságpolitikai Corvinák, Budapest: Antall József Tudásközpont, p. 1-10

³⁰ Rada, Péter, Átalakuló biztonsági kihívások. In: Rada, Péter (szerk.) Új világrend? : nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban. Budapest: Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, (2007) pp. 53-72; Rada, Péter, Új típusú biztonsági kihívások. In: Rada, Csaba (szerk.) Biztonságpolitikai Corvinák : Háttéranyagok korunk legfontosabb biztonságpolitikai problémáinak megértéséhez. Budapest, Magyarország : Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, (2008) pp. 7-19

³¹ RUSSEL, Martin: The Russian economy – Will Russia ever catch up?, 2015, 17. oldal, Forrás:

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/551320/EPRS_IDA\(2015\)551320_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/551320/EPRS_IDA(2015)551320_EN.pdf) (2019. jún. 1.)

volt. Az öt állam importja Kínából 12 179 441 USD értékű volt, Az Oroszországból való importja azonban 18 168 057 USD-ra rúgott ki, amely az 59 340 378 USD értékű összimportjának több mint 30 százaléka.³²

Peking színre lépése a térségben, főleg az energiaszektorban tett beruházásai igen váratlanul érték Oroszországot. 2008 végére Kína a kazahsztáni olajipar 20 százalékát ellenőrizte és 49 százalékos részesedést szerzett a kazahsztáni állami olajgyártó Mangistau Munai Gaz-ból, ezzel szemben az orosz Gazprom-Oil társaság sikertelen kihívónak bizonyult és elbukott. A Kína és Türkmenisztán közötti energetikai kapcsolatok az utóbbi években folyamatosan erősödnek, főleg 2009 óta, amióta a Türkmenisztán – Üzbegisztán – Kazahsztán – Kína vonalon megépült és működésbe lendült egy új gázvezeték.³³

Üzbegisztánban szintén kínai cégek kötöttek üzletet az ahangerani és andijani vízerőművek rehabilitációjáról valamint, napenergia-projektekkel kapcsolatos kétoldalú együttműködésekről. 2004-ben két üzbég és egy kínai vállalat összeolvadásából megalakult az „Elektron Xisoblagich,” amely digitális fogyasztásmérőket gyárt és mára a térség elsősorú ellátójává vált.³⁴ 2015-ben Kína maga mögé utasította Oroszországot és Üzbegisztán legnagyobb kereskedelmi partnerévé vált. Abban az évben mintegy 22 milliárd USD értékben írtak alá bilaterális megállapodásokat. 2016-ban megépült a 19,2 kilométer hosszú Qamchiq vasúti alagút, amely a fővárost, Taskentet köti

³² Trade Map: Trade Statistics for International Business Development, Forrás: <https://www.trademap.org/Index.aspx> (2019. jún. 1.)

³³ PISAREV i.m.. 5-6. oldal

³⁴ PANTUCCI, Raffaello: China and Russia's Soft Competition in Central Asia , Current History, 2015, 275. oldal, Forrás: <https://raffaellopantucci.files.wordpress.com/2015/10/pantucci-current-history.pdf> (2019. jún. 1.)

össze Namangan városával. A kínaiak, mint az OBOR egyik kulcs összetevőjét üdvözölték az alagút elkészültét.³⁵

2014-ben a tádzsikisztáni Dangahra-ban a kínai „Dongying Heli Investment and Development” nevű vállalat finomítók építésébe kezdett. Kína ezzel elérte az orosz befolyás gyengülését, tekintve, hogy addig Tádzsikisztán mindig Oroszországtól vásárolta a finomított szénhidrogéneket. Kirgizisztánban ugyanez a minta figyelhető meg, Peking energetikai infrastruktúra-projektekkel veti meg lábát és erősíti gazdasági jelenlétét. Ezen felül a kínai termékek egyre erősebben vannak jelen a közép-ázsiai piacokon. A kínai háztartási eszközök piavezetőkké váltak, más kínai cégek pedig kazah és tádzsik mezőgazdasági területeket vásároltak, igaz ez a mai napig némi surlódást okoz a helyi lakosság és a kínaiak között.³⁶

Oroszország próbálkozása gazdasági befolyásának visszanyerésére és egy működő gazdasági integráció létrehozására a hivatalosan 2015 január 1-jétől működő Eurázsiai Gazdasági Unió azaz az EGU. Az egyezmény szerint az EGU-t azzal az indokkal hozták létre, hogy egy széleskörű piac alakuljon ki, és a tagállamok életszínvonala az integrációnak köszönhetően magasabbá váljon. Ennek érdekében biztosítják a munkaerő, termékek és szolgáltatások uniós belüli szabad áramlását, illetve szorgalmazzák egy tagállamok közötti összehangolt, harmonizált piac létrehozását is.³⁷ Az EGU óriási problémája viszont az, hogy Közép-Ázsiából csak Kazahsztánt és Kirgizisztánt foglalja magában. Eközben megjelent a térségben a kínai vezetésű „Asian Infrastructure Investment Bank.” Oroszország 2015-ben csatlakozott a Bankhoz, miután Kína beleegyezett az OBOR és az EGU közötti társulás kialakításába. Moszkvának

³⁵ HALLGREN – GHIASY i.m. 8. oldal

³⁶ PANTUCCI i.m. 275. oldal

³⁷ MAAAHIEHKO i.m. 24. oldal

kompromisszumot kellett kötnie és elfogadnia, hogy a pénzügyi és befektetési kérdéseket illetően Kínáé a vezető szerep a régióban, cserébe Kína megígérte, hogy figyelembe veszi az orosz érdekeket a döntéshozatalban. Ezzel Kína vált Közép-Ázsia fő hitelezőjévé és befektetőjévé, amely azelőtt elképzelhetetlen lett volna orosz beleegyezés nélkül. Ebben a társulásban az EGU az egyértelmű vesztes. Azóta sem születtek közös projektek és Kína nagyságrenddel nagyobb forrásokat tud felajánlani illetve biztosítani a „sztánoknak”, mint az EGU vagy Oroszország.³⁸ Oroszország mindig is jelen volt, van és lesz a közép-ázsiai országok gazdaságában és kereskedelmében, de egyelőre ezt a versenyt Kína vezeti.

Politikai, kulturális

Ahogy azt már korábban írtam, 1991-ben létrejött a Független Államok Közössége, amely célja egy orosz dominanciájú térség létrehozása volt. A szervezetben benne van négy közép-ázsiai állam és Türkmenisztán a tagsági charta aláírásának hiányában társult tagként vesz részt. Napjainkban a FÁK az orosz puha hatalom eszköze, de hatása lecsökkent és tevékenysége egydimenzióssá vált.³⁹ Funkciója „inkább koordinációs szerepre korlátozódott, és egyfajta együttműködési platformot jelent a résztvevők számára. Az Eurázsiai Gazdasági Unió létrehozásával, illetve Grúzia és Ukrajna kilépésével a FÁK jelentősége tovább csökkent.”⁴⁰

Moszkvának azonban ezen a területen olyan előnye van, amelyet Peking csak nehezen fog tudni behozni, ha egyáltalán sikerül neki. Oroszország továbbra is aktívan védi magát a színes forradalmak kitörésétől, mivel attól tart, hogy önmaga és a posztszovjet térség

³⁸ DUBNOV i.m. 2. oldal

³⁹ Uo. 3. oldal

⁴⁰ ESZTERHAI i.m.

nyugatnak történő alárendelésével ér véget. Az ez elleni puha hatalom érvényesítése a történelmi és kulturális kapcsolatokon illetve az orosz nyelvű televízió, rádió, nyomtatott médián keresztül történik. Az orosz propaganda erősen jelen van mind az öt országban a nyugati befolyást távoltartása céljából. A nyugat távoltartása közös pontként szolgál Moszkva és Peking számára.⁴¹

A közép-ázsiai és orosz politikai elit a legtöbb kérdésben szorosan együttműködik és a diplomáciai kapcsolatok illetve látogatások számát tekintve is Oroszország dominál. Ez nem meglepetés, hiszen a jelenlegi politikai vezetés jelentős része még a Szovjetunióban tanult és/vagy szolgált. A „sztánok” és Oroszország között rendszeresen tartanak elnöki és miniszteri találkozókat, mind bilaterális szinten, mind regionális szervezetek keretén belül. Politikai befolyása miatt Moszkvának gyakran kell egyfajta „óvóbácsi” szerepet játszania és meghozni a helyes döntéseket két térségbeli állam adott vitájában.⁴²

Kína politikai befolyását a térségben különböző dokumentumokkal tette lehetővé. 2011-ben aláírta Kazahsztánnal az Átfogó Stratégiai Partnerségi kapcsolatot, majd 2017-ben Tádzsikisztánnal is. 2013 óta Kirgizisztán, Üzbegisztán és Türkmenisztán pedig stratégiai partnerei Kínának.⁴³

Kulturális téren Kína jelenléte folyamatosan erősödik. A közép-ázsiai elit gyerekei egyre nagyobb számban tanulnak tovább kínai egyetemeken, növekszik az elérhető kínai ösztöndíjak, a kínai nyelvi kurzusok valamint a Konfucius Intézetek száma.⁴⁴

⁴¹ STRONSKI, Paul – NG, Nicole: Cooperation and Competition: Russia and China in Central Asia, the Russian Far East, and the Arctic, Carnegie Endowment for International Peace, 2018, Forrás: <https://carnegieendowment.org/2018/02/28/cooperation-and-competition-russia-and-china-in-central-asia-russian-far-east-and-arctic-pub-75673> (2019. jún. 1.)

⁴² GUSSAROVA, Anna - ANDŽĀNS, Māris: Mapping strategies of Russia, USA and China towards Central Asia, SEnECA - Policy Paper, 2018, No.3. 6. oldal, Forrás: https://www.senecaeu.net/wpcontent/uploads/2019/01/SEnECA_Policy_Paper_03_2018.pdf (2019. jún. 1.)

⁴³ Uo. 2-3. oldal

⁴⁴ PANTUCCI i.m. 276. oldal

Kína gazdasági erejével került a nagyhatalmak listájára és elsősorban mindig is gazdasági hatalom marad ezért addig, amíg stabilitás van a térségben, nem fektet különösebb hangsúlyt a politikai befolyás megszerzésére. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy Peking teljesen érdektelen lenne, hiszen láttuk, hogy fokozatosan erősíti mind politikai, mind kulturális befolyását. Oroszország a közös történelmi múltból kifolyólag óriási előnnyel rendelkezik. A nemzeti kisebbségek, valamint egy oroszbarát ütközőzóna fenntartásának fontossága miatt nagy hangsúlyt fektet a számára kedvező politikai helyzet fenntartására.

BIZTONSÁGPOLITIKAI ÉS KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Amikor a térség biztonságáról van szó, Kína meghúzódik a háttérben, tartózkodik a katonai erőkiemelésétől és Oroszországra hagyja a problémák megoldását. A biztonság –és védelempolitikai kérdésekben egyértelműen Oroszország a „főnök”, ő a térség biztonságának szavatolója. Moszkvának nem csak az akarata, de az eszközei is megvannak katonai jelenlétének fenntartásához és egy lehetséges beavatkozáshoz. Ha biztonsági kérdések megoldásáról van szó, vezető szerepet vállal a multilaterális és regionális szervezetekben, de inkább preferálja a kétoldalú együttműködések által nyújtott lehetőségeket.⁴⁵ A térségben két regionális szervezet működik amely foglalkozik ezen kérdésekkel, a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezet – KBSZSZ - és a Sanghaji Együttműködési Szervezet.

Az orosz vezetésű KBSZSZ, amelynek tagjai közé tartozik Belarusz, Örményország, Kazahsztán, Kirgizisztán és

⁴⁵ OLIPHANT, Craig: Russia's role and interests in Central Asia, Safeworld, 2013, 9-10, oldal, Forrás: <https://www.files.ethz.ch/isn/172941/russias-role-and-interests-in-central-asia.pdf> (2019. jún. 1.)

Tádzsikisztán, a Közép-Ázsiában fennmaradt orosz katonai jelenlét eszközeként szolgál. A szervezetre Moszkva a posztszovjet térség biztonsági keretrendszerének kulcselemeként tekint.⁴⁶ A szervezet egyik nagy előnye, hogy a tagállamok orosz áron vásárolhatnak fegyvereket és katonai felszerelést. A szervezet garantálja továbbá az orosz katonai létesítmények karbantartását és fenntartását, ezek közül a fontosabbak: Bajkonur űrrepülőtér (Kazahsztán), Kant légibázis (Kirgizisztán), Balkhash-9 radarállomás (Kazahsztán), Karakol torpedók tesztelési területe (Kirgizisztán), 201-es számú orosz katonai bázis (Tádzsikisztán), stb.⁴⁷

Peking és a térség államai között, ha fel is merül biztonsági fenyegetés, akkor csak olyan témában, amely nem vitatott Oroszország számára. Az olyan kérdéseket, mint például az ujjur diaszpórával kapcsolatos kihívásokat vagy a kínai diplomáciai, gazdasági létesítményekre vonatkozó fenyegetéseket csendben oldják meg. Kína aggodalmainak leginkább a Sanghaji Együtműködési Szervezet keretében ad hangot. A 2001-ben létrejött orosz-kínai dominanciájú együttműködés – elődje az 1996-os Sanghaji Ötök – tagállamait Oroszország, Kína, Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Tádzsikisztán, valamint 2017-től India és Pakisztán adják. A szervezet elsődleges célja a terrorizmus és drogkereskedelem, illetve a kibertérből érkező fenyegetések elleni küzdelem.⁴⁸

Oroszországnak négy állammal van kétoldalú megállapodása. A legkiterjedtebb védelmi együttműködés Kazahsztánnal jött létre, amely lehetőséget biztosít a kazah katonák Oroszországban való képzésére és oktatására, különleges kiképzést és közös hadgyakorlatokat tesz lehetővé, valamint haditechnikai

⁴⁶ DUBNOV i.m.2. oldal

⁴⁷ МАААИИЕНКО i.m. 30-31. oldal

⁴⁸ STRONSKI – NG i.m.

együttműködést is magában foglal. Moszkva 2017-ben Kirgizisztánnal aláírta a szövetség erősítésére és a stratégiai partnerség erősebb kialakítására vonatkozó szerződést. Az üzbégekkel kötött megállapodás az Oroszországból importált fegyverek vásárlását, karbantartását és szükség esetén javítását vállalja. A tádzsik-orosz kapcsolatokban sarokkőként szolgálnak a biztonságpolitikai és katona bilaterális szerződések. A legnagyobb kihívást a tádzsik-afgán határ jelenti, amelynek biztosítására Oroszország 2005 óta katonákat és határőröket állomásoztat a területen.⁴⁹ A tádzsik-afgán határon fekvő Gatchina katonai bázison állomásozó körülbelül 7000 orosz katona mandátumát a tádzsik parlament 2015-ben 30 évvel meghosszabbította. Gatchina ezen felül a kanti légibázistól is kap támogatást. Ami újdonság, hogy 2015-től az orosz jelenlét kínai támogatással egészül ki és a Sanghaji Együttműködési Szervezet égisze alatt Peking közös gyakorlatot szervez a tádzsik haderővel, valamint felszereléssel és segéllyel támogatja azt.⁵⁰

Türkmenisztán a semlegesség politikai elvét követve még békefenntartó műveletekbe sem küld katonákat, ugyan a 2016-ban elfogadott új nemzeti katonai stratégiája óta, belső hadgyakorlatokat tart. Életben lévő és működő orosz-türkmén katonai megállapodásról egyelőre nincsenek hivatalos információk.⁵¹ Oroszországgal ellentétben, Pekingnek itt sikerült befolyást szereznie. Kína arra törekszik, hogy támogassa az afgán határ biztosításáért felelős türkmén egységeket, 2015-ben pedig rakétarendszereket adott el Türkmenisztánnak.⁵²

A verseny ezen területén jól látszik, hogy Oroszországé a főszerep. Kína csak a regionális szervezeteken keresztül folyik bele

⁴⁹ GUSSAROVA – ANDŽĀNS i.m. 6-8. oldal

⁵⁰ PANTUCCI i.m. 276. oldal

⁵¹ GUSSAROVA – ANDŽĀNS. 6. oldal

⁵² PANTUCCI i.m. 276. oldal

a biztonsági kihívások megoldásába és nem is óhajtja a szükségesnél erősebben felvenni a versenyt.

MÁS SZEREPLŐKRŐL DIÓHÉJBAN

Kína és Oroszország mellől természetesen nem hiányozhat a harmadik nagyhatalom sem, az Amerikai Egyesült Államok. Az USA az elsők között volt, aki diplomáciai kapcsolatokat létesített a „sztánokkal” a függetlenségüket követően. 9/11 után a kapcsolatok felélénkültek az amerikaiak által használt közép-ázsiai katonai bázisok miatt, de a fokozatos kivonulás eredményeként mára ez is jelentőségét veszítette. Az USA jelenlétét a szénhidrogén források és saját energiabiztonságának biztosítása motiválja. Egyes szakértők azonban úgy látják, hogy ha az afganisztáni műveletek teljesen elbuknak, akkor az Egyesült Államok kivonul a térségből és magára hagyja az országokat, ahogy azt Vietnámmal is tette.⁵³

Kína mellett más ázsiai hatalmak is részt vesznek a versenyben. Japán, a régió stabilizációja és fejlesztése után, hatalmas potenciális piacot lát benne, illetve nyersanyagforrás lelőhelyet és szintén hídként tekint Közép-Ázsiára, amely összekötheti a Közel-Kelettel. Korea pedig szorosabb kapcsolatban áll a különféle koreai népcsoportokkal, akiket Sztálin alatt elhurcoltak és akik ma Kazahsztánban és Üzbegisztánban befolyásos társadalmi, politikai és gazdasági elemekké váltak. Kína, Japán és Korea még csak most kezdte el éreztetni a jelenlétét a térségben és a kereskedelemre, valamint regionális kérdésekre gyakorolt hatása még nem jelentős.⁵⁴

Közép-Ázsiában szintén megvetette a lábát az Európai Unió. Az EU a puha hatalom „és a humánbiztonság szempontjából közelít a közép-ázsiai biztonság és stabilitás irányába. A fő érdekek a

⁵³ LAKATOS i.m. 146-147. oldal

⁵⁴ HILL i.m.

migráció alakulásához, a kábítószer-kereskedelemhez, az illegális gazdasági tevékenységekhez, [...] illetve a bukott államiság elkerüléséhez fűződnek.”⁵⁵ Az Unió szemében a térség jelentőségének felerősödését mi sem mutatja jobban, mint a 2019 májusában elfogadott új közös közlemény a partneri viszony megerősítésére.⁵⁶ Az EU-n belül, Magyarország is folyamatosan nyit a térség felé és immár öt éve ápol stratégiai partnerségi viszonyt Kazahsztánnal.

ÖSSZEFOGLALÁS

Közép-Ázsia saját bőrén tapasztalja a hatalmi átrendeződést napjainkban az orosz befolyás csökkenésével és Kína növekvő térnyerésével. Kína erősödő jelenléte a posztszovjet térségében a terjeszkedő geopolitikájának és gazdaságának köszönhető. A Nyugattal ellentétben, Kína nem kéri a politikai berendezkedés megváltoztatását, és Oroszországtól eltérően nem helyezi politikai nyomás alá a térség államait. Ez pedig vonzóvá teszi a „sztánok” szemében. A puha hatalom tekintetében azonban Kína nem tud versenybe szállni Moszkvával, ahogy a biztonsági kérdések megoldásában sem. Látnunk kell azonban a térség rendkívül összetett és bonyolult helyzetét, amelyet a szegénység, a gazdasági lehetőségek hiánya, az infrastrukturális alulfejlettség, az autoriter kormányok, az etnikai és vallási feszültségek valamint az Afganisztánból áttérjedő instabilitás veszélye határoz meg.⁵⁷

A tanulmányból látszik, hogy a történelem és földrajz még mindig számítanak és vannak olyan minták, amelyeket nem, vagy

⁵⁵ SZÁLKAI Kinga: Az EU szerepvállalása Közép-Ázsiában, *Nemzet és Biztonság*, 2014/5. szám, 52. oldal, Forrás:

http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_5_06_szalkai_kinga.pdf (2019. jún. 1.)

⁵⁶ Európai Bizottság: Az Európai Unió és Közép-Ázsia: A szorosabb partneri viszony új lehetőségei, Sajtóközlemény, 2019, 1. oldal, Forrás: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-2494_hu.pdf. (2019. jún. 1.)

⁵⁷ DUBNOV i.m. 10. oldal

csak nehezen lehet megtörni. Ezek alapján elmondható, hogy Moszkva és Peking egymás között kialakított egy egyfajta „élni és élni hagyni” stratégiát Közép-Ázsia régiójában. A hosszútávú kilátások ugyan Pekingnek kedveznek, de ez csakis bizonyos orosz érdekek figyelembe vételével érhető el. Kína nem vállal semmilyen regionális beavatkozást Oroszország beleegyezése nélkül. Úgy tűnik, a két ország egymással összhangban cselekszik és hallgatólagosan megegyeztek, hogy a regionális biztonsági és katonai kihívásokban illetve a politikai stabilitás fenntartásában Oroszországé a vezető szerep, amíg a gazdasági fejlődés biztosításában Kínáé.⁵⁸

A kérdés sokkal inkább már az, hogyan fog a versenyből kijönni az öt ország. A két nagyhatalom közé szorítva és kvázi „játszóterként” szolgálva ők tudnak a legtöbbet veszíteni, de okos külpolitikával akár a legtöbbet nyerni is. A végeredmény megállapításához azonban még pár évtizedet várunk kell.

⁵⁸ PANTUCCI i.m. 277. oldal

ESSZÉ

ETIÓPIA STABILITÁSÁNAK HATÁSA AFRIKA SZARVÁRA – ABIJ AHMED REFORMJAI⁵⁹

Fekete Gréta

⁵⁹ Az elemzés Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-2-I-NKE-41 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

ABSZTRAKT

Etiópia Afrika szarvának egyik legdinamikusabban fejlődő állama, amelynek stabilitása a térség országaira is kihatással van. 2018 tavaszán egy elhúzódó, tüntetésekkel és halálos áldozatokkal is járó belpolitikai válság után választották meg az új etióp miniszterelnököt, Abij Ahmedet, akinek jelentős szerepe lehet az ország és a térség további fejlődésében. Alapvetően nem vallási eredetűek a belső konfliktusok, sokkal inkább etnikai alapúak, amelyek gyökerei hosszú évtizedekre nyúlnak vissza. Ezen problémák orvoslása nélkül féltő, hogy a jelenlegi miniszterelnök nem tudja beváltani a hozzá és reformjaihoz fűzött reményeket, amelyek egyaránt érintik a külpolitikát, belpolitikát és a gazdasági területet. Az elemzés Abij Ahmed reformjainak eredményeit és azok kihívásait kívánja bemutatni, hangsúlyt helyezve az elmúlt egy év változásaira és az etnikai föderalizmus okozta nehézségekre. Az elemzés elkészítésekor külföldi és magyar szakirodalmakra, valamint személyes tapasztalatokra támaszkodtam.

Kulcsszavak: *Abij Ahmed, reformprogram, etnikai föderalizmus, „sajátos etióp” demokrácia*

ALAPVETÉSEK ETIÓPIÁRÓL

A régióban egyre nagyobb befolyással bír a kontinens második legnagyobb népességszámával rendelkező Etiópia, amely jelentős gazdasági potenciált hordoz magában. Az ország esetleges összeomlás könnyen átterjedhetne a környező, gyenge államokra is, melyek stabilitásának fenntartásához Addisz-Abeba jelentős segítséget nyújt, például katonai jelenléttel: az ENSZ békeműveleteihez több mint 8000 katonával járult hozzá (a világon a legtöbbel), ezen felül pedig az AMISOM (African Union Mission to Somalia) misszióban is 4400 etióp harcol.⁶⁰

Etiópia elhelyezkedése Afrika szarván

Az ország szeretne a régióban vezető hatalommá válni, stabilitását erősíteni és a szomszédos országoknak is biztosítani ennek a lehetőségét, természetesen befolyásának növelésével. Azonban ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, fontos a belpolitikai rend. Az ország fejlődése során többféle hatalmi berendezkedést is kipróbált, de

tartósan egyikkel sem tudták a fellépő nehézségeket kezelni, s végül tüntetések, lázadások kíséretével ezek a rendszerek megdőltek. A soknemzetiségű Etiópiában, ahol a különböző népek öntudata igen erős, nagyon nehéz megteremteni egy olyan politika platformot, ahol minden egyes népcsoport (egyenlően) képviselteti magát, s amellyel a társadalom hosszú távon is elégedett. A jelenlegi közigazgatási rendszerben kilenc etnikai alapú regionális államra és kettő föderális adminisztratív városra tagolódott az

⁶⁰ The Ethiopian Transition and the First Year of Abiy Ahmed Konferencia, Budapest, 2019. április 10., Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Marsai Viktor előadása alapján

ország, de fontos kiemelni, hogy egyes régiókon belül is számottevőek az etnikai alapú összetűzések. A nyugati értelemben vett demokratikus állam működésének kialakítása egy hosszú folyamat végterméke, Etiópia pedig még csak az út elején jár, így elsősorban sajátos, „etióp demokráciáról” beszélhetünk. Az elmúlt évtizedek kétségtelen eredményei ellenére az etióp fejlődés még törekeny és a belpolitikai válságok (pl. etnikai ellentétek) könnyen alááshatják az eddigi eredményeket. Bár Abij Ahmed reformjai áttörő változásokat eredményezhetnek Etiópia és a térség stabilitásában, ugyanakkor számos kihívás veszélyezteti programjának sikerességét.

ABIJ AHMED ÉS REFORMJAI

2018. elején, Hailémariam Deszaleny lemondását követően hatalmas várakozás kísérte az esélyes oromó párt belső választását (ugyanis a párt akkori vezetője nem volt tagja a parlamentnek, így az alkotmány értelmében nem indulhatott a miniszterelnöki pozícióért), s végül Abij Ahmedet választották az OPDO (Oromo People's Democratic Organization, Oromó Nép Demokratikus Szervezet) élére, majd 2018. március végén az EPRDF⁶¹ (Ethiopian Peoples' Revolutionary Democratic Front, Etióp Népi Forradalmi Demokratikus Front) is bizalmat szavazott neki. A bizottság 180 tagjából 108-an voksoltak az új oromó jelöltre⁶², akitől azt várták,

⁶¹ Az Etióp Népi Forradalmi Demokratikus Front (Ethiopian Peoples' Revolutionary Democratic Front) pártszövetség 1989-ben alakult meg négy párt egyesülésével. Ez a négy párt az : Etióp Nép Demokratikus Mozgalma (EPDM), az Oromó Nép Demokratikus Szervezete, a Dél-etiópiai Népek Demokratikus Frontja (SEPDF), illetve a Tigrinya Nép Felszabadítási Frontja (TPLF)

⁶² Abiy Ahmed elected as chairman of Ethiopia's ruling coalition , letöltés helye: <https://www.aljazeera.com/news/2018/03/abiy-ahmed-elected-chairman-ethiopia-ruling-coalition-180327201015850.html> , letöltés ideje: 2018.09.02.

hogy sürgős intézkedéseket tegyen az emberi jogok javítása érdekében, s valódi reformok megvalósításában bíztak.⁶³

Abij Ahmed az oromó etnikumhoz tartozik, ami a legnagyobb létszámú csoport Etiópiában, ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy az uralkodó elit leginkább tigrinya és amhara, mely előrevetítette a nehézséget az együttműködésben. Reformprogramjában az új miniszterelnök átfogó politikai változtatásokról beszélt, s a külkapcsolatok fejlesztése mellett is elkötelezte magát. A politikai szemléletváltást az is mutatta, hogy Abij a tömeget közel engedte magához, ezzel szimbolizálva, hogy a nép gyermeke. Ezt mutatja áprilisi makaléi (Tigráj állam) látogatása, ahol az ország egységéről tigrinyául beszélt, s itt már megemlítette az eritreai helyzet rendezésének lehetőségét is.⁶⁴ Ami a változásokat illeti, több ezer politikai foglyot engedett szabadon és feloldotta a korábbi internetkorlátozást. Abij Ahmed az ellenzékkel és a civil társadalommal is folytatott egyeztetéseket a reformokról, és korábban kitiltott politikai pártokat hívott vissza az országba⁶⁵, valamint 2018 júniusában feloldotta a szükségállapotot.⁶⁶

KÜLPOLITIKAI LÉPÉSEI

2018 júniusában megindultak az egyeztetések Eritreával a kapcsolatok javítása érdekében. Az első lépést a folyamatban Abij tette meg, amikor bejelentette, hogy az algíri megállapodást tiszteletben fogja tartani. Rövidesen az eritreai külügyminiszter,

⁶³ Incoming Ethiopian prime minister must address deep-rooted human rights crisis, letöltés helye: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/03/incoming-ethiopia-prime-minister-must-address-deep-rooted-human-rights-crisis/>, letöltés ideje: 2018.08.12.

⁶⁴ MARSÁI Viktor, A 2018-as etióp változásokról I., Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, letöltés helye: <https://tinyurl.com/y56xnp7f>, letöltés ideje: 2019. 03. 02.

⁶⁵ Ethiopia profile – Media, letöltés helye: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13349401>, letöltés ideje: 2018.10.04.

⁶⁶ Elías MESERET, Ethiopian parliament votes to end state of emergency, letöltés helye: <https://apnews.com/7d6d141b676f4256865d5c3a3277e3b8>, letöltés ideje: 2018. 08.12.

Oszman Szaleh látogatott el Etiópiába és a két fél folytatta a tárgyalásokat. A továbbiakban Abij lemondott a korábbi területi követelésekről,⁶⁷ s szeptember 11-én megnyitotta a szárazföldi határokat a két ország, 16-án pedig Szaúd-Arábiában írták alá a dzsiddai megállapodást, amely a két ország közötti békemegállapodást jelentette, amely a két ország viharos történelmi múltját tekintve korábban elképzelhetetlennek bizonyult.⁶⁸ A megállapodás a határ pontos demarkációját azonban nem tartalmazta, s az ősz során egyes határátkelőket lezártak.⁶⁹ Az eritreai külügyminiszter, Oszman Szaleh, egy 2019 januárjában tartott előadásában az üggyel kapcsolatosan kiemelte, hogy a határok lezárásával mindösszesen a szabályozott, ellenőrzött népességmozgást kívánják elősegíteni, mely kijelentést azonban kritikusan kell kezelnünk.⁷⁰ 2019. április végén Eritrea mindegyik határátkelőjét lezárta Etiópiával, egyelőre hivatalos állásfoglalás nélkül.⁷¹

A béke azt is eredményezte, hogy Eritrea és Dzsibuti is megtette a kezdőlépéseket határkonfliktusuk megoldására a szaúdiak közvetítő szerepével. A béke a szomáli-etióp kapcsolatok fejlődésében is fontos mérföldkő. Etiópia komoly katonai jelenléttel segíti az as-Sabáb térnyerésének megakadályozását, bár egyes szomálik ezt a szuverenitásuk megsértéseként definiálják. A két ország közötti kapcsolatok nem voltak felhőtlenek Hailémariam idején. Azonban a szomáli elnök, Mohamed Abdullahi Mohamed

⁶⁷ Ethiopia and Eritrea put an end to two decades of conflict , letöltés helye:

<https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/07/10/ethiopia-and-eritrea-put-an-end-to-two-decades-of-conflict> , letöltés ideje: 2018. 10.05.

⁶⁸ Abiy Ahmed: Ethiopia's prime minister, letöltés helye: <https://www.bbc.com/news/world-africa-43567007> , letöltés ideje: 2018.10.05.

⁶⁹ The Ethiopian Transition and the First Year of Abiy Ahmed Konferencia, Budapest, 2019. április 10., Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, Marsai Viktor előadása alapján

⁷⁰ "The present and the future of Eritrea in light of the peace process and reconciliation with Ethiopia" H.E. Mr Osman Saleh Mohammed , Eritrea külügyminiszterének előadása, Budapest, 2019. január 29. Külügyi és Külgazdasági Intézet.

⁷¹ Eritrea shuts all borders with Ethiopia – unilaterally , letöltés helye:

<https://www.africanews.com/2019/04/23/eritrea-shuts-all-borders-with-ethiopia-unilaterally/> , letöltés ideje: 2019. 04.24.

„Farmadzsó” és Abij 2018. júniusi találkozója pozitív irányba mozdította el a kapcsolatot. Ezt segítette az is, hogy az etióp miniszterelnök látogatott el Mogadishuba, illetve, hogy a testvériség és együttműködés fontosságát emelte ki a két nép között.⁷² 2018 novemberében pedig elfogatóparancsot adtak ki Gebregziabher Alemszeged ezredes ellen, aki a 2006-ban Szomáliába bevonuló etióp erők élén állt és számos esetben követett el atrocitásokat a szomálik ellen.⁷³

Mindezek a tényezők kedvezően hatottak a két szomszédos ország viszonyának javulására, sőt 2018. novemberében háromoldalú találkozó megszervezésére került sor Eritrea bevonásával, ahol a felek megállapodtak egymás szuverenitásának tiszteletben tartásában és a regionális stabilitás erősítésében, illetve elkötelezték magukat az eritreai fegyverembargó feloldásának elősegítésében, amely röviddel az együttműködés aláírása után meg is valósult.⁷⁴

POLITIKAI REFORMOK

2018 októberében Abij nyilvánosságra hozta új kabinetjének tagjait. A 28 fős kormányt 20 főre redukálta, de nem ezzel okozta a legnagyobb meglepetést, hanem azzal, hogy a tagok felét nők adták.⁷⁵ A kabinetben korábban is szerepeltek női tagok, de kisebb befolyással rendelkeztek. A nemek közötti egyenlőséget sok helyen hirdetik országszerte, ugyanakkor eddig soha nem látott módon

⁷² MARSÁI Viktor, A 2018-as etióp változásokról II. , Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, letöltés helye: <https://preview.tinyurl.com/y4gkwd7l>, letöltés ideje: 2019. 03. 12.

⁷³ Ethiopia arrests notorious army colonel over suspicion of war crimes, Hiiraaan, letöltés helye: https://hiiraaan.com/news4/2018/Nov/161149/ethiopia_arrests_notorious_army_colonel_ov_er_suspicion_of_war_crimes.aspx, letöltés ideje: 2018. 12. 12.

⁷⁴ U.N. Lifts Sanctions on Eritrea, but Keeps Somalia Arms Embargo, New York Times, letöltés helye: <https://www.nytimes.com/2018/11/14/world/africa/un-lifts-sanctions-on-eritrea-but-keeps-somalia-arms-embargo.html>, letöltés ideje: 2019.01.05.

⁷⁵ Jason BURKE , Women win half of Ethiopia's cabinet roles in reshuffle , letöltés ideje: <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/16/women-win-half-of-ethiopia-cabinet-roles-in-reshuffle> , letöltés ideje: 2018. 10.25.

nyertek teret a női politikusok.⁷⁶ Ajsa Mohammed védelmi miniszterként, Muferiát Kamil az újonnan alakult Béke Minisztériumának vezetőjeként bizonyíthat.⁷⁷ Itt azonban még nem érték véget a miniszterelnök változtatásai, ugyanis a Legfelsőbb Bíróság elnökének Meaza Asenafit jelölte, akit a Parlament egyhangúan jóváhagyott.⁷⁸ A Nemzeti Választási Tanács élére egy ellenzéki női elnököt nevezett ki, Birtukan Midekszat.

A legszignifikánsabb változás mégis az új államfő kiválasztása volt.⁷⁹ 2018. október 25-én Abij államfőnek kérte fel Szahle-Vork Zevdet, aki több mint harmincéves diplomáciai tapasztalattal rendelkezik és korábban az ENSZ különleges megbízottjaként és az ENSZ Afrikai Unióhoz rendelt hivatalának vezetőjeként dolgozott. Hivatali eskütételekor hangsúlyozta a nők tiszteletben tartásának fontosságát, és kiemelte, a béke és egység érdekében fog dolgozni a jövőben.⁸⁰ Szahle-Vork Zevde államfői kinevezését örömmel fogadták a jogi aktivisták, ugyanakkor felhívták a figyelmet arra is, hogy az alsó szinteken való megjelenése a női egyenjogúságnak még sok időt igényel. Az alkotmány szerint az államfőnek inkább ceremóniális feladatai vannak, mint például a parlamenti ülés megnyitása, de ez így is hatalmas lépés Etiópia

⁷⁶ Paul SCHEMM, In Ethiopian leader's new cabinet, half the ministers are women, letöltés helye: https://www.washingtonpost.com/world/africa/ethiopia-reformist-leader-inaugurates-new-cabinet-half-of-the-ministers-women/2018/10/16/b5002e7a-d127-11e8-b2d2-f397227b43f0_story.html?noredirect=on&utm_term=.e5875e2b8a3f, letöltés ideje 2018.10.23.

⁷⁷ Abdur Rahman Alfa SHABAN, Ethiopia's Minister of Peace: the country's most powerful woman?, letöltés helye: <http://www.africanews.com/2018/10/17/muferiat-kamil-ethiopia-s-historic-speaker-now-first-peace-minister/>, letöltés ideje: 2018.10.23.

⁷⁸ Paul SCHEMM, Women's rights activist named to head Ethiopia's Supreme Court, https://www.washingtonpost.com/world/womens-rights-activist-named-to-head-ethiopia-s-supreme-court-in-new-reform/2018/11/01/9ed28fc4-dbd-11e8-b3f0-62607289efee_story.html?utm_term=.90a742169330, letöltés ideje: 2018.11.05.

⁷⁹ A former opposition leader to oversee elections, Ethiopian Observer, letöltés helye: <https://www.ethiopiaobserver.com/2018/11/22/a-former-opposition-leader-to-oversee-elections/>, letöltés ideje: 2019. 02.10.

⁸⁰ Ms. Sahle-Work Zewde of Ethiopia - Special Representative to the African Union and Head of the United Nations Office to the African Union (UNOAU), United Nations Secretary-General letöltés helye: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/personnel-appointments/2018-06-27/ms-sahle-work-zewde-ethiopia-special-representative>, letöltés ideje: 2019. 03.02.

számára.⁸¹ Szahle-Vork Zevdet egyébként a Forbes 2018-ban a 100 legbefolyásosabb nő közé választotta.⁸²

Abijt októberben az EPRDF küldöttei ismét megválasztották⁸³, bizalmat szavazva a politikai reformjainak. Október 20-án tartott a Menelik Palotában hangzatos beszédét, amelynek központi témája a demokrácia volt. A miniszterelnök határozottan foglalt állást a korrupció (korábban tabutéma) ellen és meglehetősen kritikusan elemezte a demokráciával kapcsolatos meglátásait. Abij elmondta, a pártszövetség a parlamenti helyek 100 %-át ellenőrzi, amely egy demokratikusan működő országban elképzelhetetlen, továbbá arra is rávilágított, hogy az EPRDF központi bizottságában 100 ember választotta őt az ország vezetőjének, miközben az ország lakossága 100 millió főre datálható. Bár a hatalmon lévő párt mezőgazdasági országgént definiálja Etiópiát, kifejtette, hogy mindösszesen 12 millióan dolgoznak az agrárszektorban. 2020-ra szabad, egyenlő és demokratikus választásokat ígért, ahol a választási folyamat automatizálását is felvetette. Kijelentette, maximum két ciklusig maradna hatalmon és úgy vélte, az EPRDF-nek készen kell állnia arra, hogy mások számára is lehetőséget adjon a hatalomszerzésre. Azt is hangsúlyozta, nem elég a demokráciáról beszélni, a gyakorlatban meg is kell valósítani azt.⁸⁴

A választásokat tekintve felmerül a kérdés azok megvalósíthatóságával kapcsolatosan, hiszen az országban 2007

⁸¹ Paul SCHEMM, Ethiopia appoints first female president in its modern history in latest reform, letöltés helye: https://www.washingtonpost.com/world/africa/ethiopia-appoints-first-female-president-in-its-modern-history-in-latest-reform/2018/10/25/3514d3a4-d82b-11e8-a10fb51546b10756_story.html?utm_term=.d3956f3ed992, letöltés ideje: 2018.10.26.

⁸² Power Women 2018, Sahle-Work Zewde, Forbes, letöltés helye: <https://www.forbes.com/profile/sahle-work-zewde/?list=power-women#308f669f4a31>, letöltés ideje: 2019.04.13.

⁸³ Etiópiába és Ugandába utazott Kövér László, Mandiner, letöltés helye: https://mandiner.hu/cikk/20190225_etiopiaba_es_ugandaba_utazott_kover_laszlom letöltés ideje: 2019. április 05.

⁸⁴ Ethiopia's New Prime Minister, Abiy Ahmed, Earns \$300 Monthly, Hiiraan, letöltés helye: https://hiiraan.com/news4/2018/Oct/160731/ethiopia_s_new_prime_minister_abiy_ahmed_earns_300_monthly.aspx, letöltés ideje: 2018. december 10.

óta nem volt népszámlálás. A föderalista államban a parlamenti férőhelyek szétosztásában a különböző etnikai csoportok nagysága dönt, nem véletlen tehát, hogy a cenzusra nem került sor: elsősorban az egyre alacsonyabb létszámban lévő „elit” rétegnek nem érdeke a lakosság összeírása, valamint a növekvő muszlim lakosok száma sem hatna kedvezően a hagyományosan keresztény országra.⁸⁵ További nehézséget okoz a körülbelül 3 millió IDP (internally displaced people, belső menekült) szavazásának lehetséges megoldása, bár ha a realitásokat nézzük, ezeknek az embereknek nem a választáson való részvétel a prioritás, sokkal inkább az alapvető szükségletek kielégítése: az élelmiszerhez való jutás, az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés.⁸⁶

A miniszterelnöknek másfél év áll rendelkezésére, hogy a hozzá fűzött reményeket beváltsa s egy demokratikus választás során megerősítse hatalmát 2020-ban, ám a jelenlegi folyamatokat tanulmányozva ennek sikeressége korántsem borítékolható.

GAZDASÁG

Abij gazdasági liberalizációt célzó tervei között szerepel például az energia, távközlés privatizációja is. A terv szerint a külföldi és a hazai befektetők kisebbségi részesedéseket szerezhetnek azokban az ágazatokban, amelyeket korábban állami vállalkozásnak tekintettek. Az elmúlt évtizedben Etiópia jelentősen javuló gazdasági teljesítményt jegyzett fel, bár az adatokat néhányan megkérdőjelezték.⁸⁷ 2006/2007 és 2016/2017 között éves átlagban

⁸⁵ Interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Budapest, 2019. 03.12.

⁸⁶ The Ethiopian Transition and the First Year of Abiy Ahmed Konferencia, Budapest, 2019. április 10., Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Dr. GETACHEW Zeru (Etiópia) előadása alapján

⁸⁷ Ethiopia's new Prime Minister has had a stellar two months, can he keep it up?, letöltés helye: <https://edition.cnn.com/2018/06/07/africa/ethiopia-abiy-ahmed-transformation-intl/index.html>, letöltés ideje 2018.08.15., Jason BURKE, These changes are unprecedented: how Abiy is upending Ethiopian politics, letöltés helye: <https://www.theguardian.com/world/2018/jul/08/abiy-ahmed-upending-ethiopian-politics>, letöltés ideje:2018.08.25.

az etióp gazdaság növekedésének mértéke meghaladta a 10 %-ot, ami a regionális átlag kétszerese.⁸⁸ Etiópia büszkélkedik a legnagyobb GDP-növekedéssel Afrikában: bár a GDP növekedési ütemében némi lassulás figyelhető meg, 2018-ban így is elérte a 8 %-ot.⁸⁹ A beruházási programok közül kiemelkedik a 4 milliárd dollár értékű vasútvonal építése Dzsibuti és Addisz-Abeba között, amely kínai segítséggel valósul meg.⁹⁰ Szaúd-Arábia pedig 2,5 milliárd dollárt fektet az etióp mezőgazdaságba.⁹¹ A gazdasági szektort vizsgálva fontos kiemelni, hogy a több mint 100 millió lakosú ország hatalmas felvevőpiacot jelent. Dzsibuti felértékelődésében is szerepet játszik Etiópia, hiszen az áruk piacra jutásának így jelentős állomásává vált a kis ország.⁹² Etiópia egyik legnagyobb kitörési lehetősége tehát a gazdaságában rejlik, amely azonban veszélyeket is hoz magával. A korábban igen zárt rendszer nyitását Abij kezdte meg, amikor bejelentett az Ethiopian Airlines⁹³ és az Ethio Telecom mobilszolgáltató kisebbségi tulajdonának felajánlását külföldi befektetőknek.

Az Öböl-országok igyekeztek és igyekeznek minél nagyobb befolyásra szert tenni, például az Egyesült Arab Emírségek 3 milliárd dollár értékben nyújtott támogatást 2018. júniusban, illetve elkötelezte magát az eritreai kikötő, Asszab és az etióp

⁸⁸ The World Bank in Ethiopia, letöltés helye:

<https://www.worldbank.org/en/country/ethiopia/overview>, letöltés ideje: 2019.03.01.

⁸⁹ Ahmed SOLIMAN, Can Abiy Ahmed Continue to Remodel Ethiopia?, Chatham House, The Royal Institute of International Affairs, letöltés helye:

<https://www.chathamhouse.org/expert/comment/can-abiy-ahmed-continue-remodel-ethiopia#>, letöltés ideje: 2019. 04. 12.

⁹⁰ Chinese-built Ethiopia-Djibouti railway begins commercial operations, letöltés helye:

http://www.xinhuanet.com/english/2018-01/01/c_136865306.htm, letöltés ideje: 2019. 02.01.

⁹¹ Saudi billionaire's company to invest \$2.5bn in Ethiopia rice farm, letöltés helye:

<https://www.arabianbusiness.com/saudi-billionaire-s-company-invest-2-5bn-in-ethiopia-rice-farm-389538.html>, letöltés ideje: 2019. 04. 01.

⁹² MARSAI Viktor, A 2018-as etióp változásokról I., Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, letöltés helye: <https://tinyurl.com/y56xnp7f>, letöltés ideje: 2019. 03. 02.

⁹³ The Best Airlines In Africa, 2018, Takudzwa Hillary Chiwanza, letöltés helye:

<https://www.africanexponent.com/post/9036-the-best-airlines-in-africa-2018>, letöltés ideje: 2019.04.01.

főváros között tervezett kőolajvezeték megépítése iránt.⁹⁴ A Világbank összesen 1,2 milliárd dollárral támogatja az országot, amelynek a fele vissza nem térítendő támogatás, másik fele pedig hitelkeretként működik.⁹⁵ 2019. április 10-én az Európai Unió és Etiópia 10 millió eurós támogatási megállapodást írt alá, amely elsősorban a polgárok társadalmi elszámoltathatóságát és a szolgáltatásnyújtás rendszerének fejlesztését szolgálja, kialakítva ezzel egy hatékonyan működő párbeszédet a polgárok, szolgáltatók és a kormány között. ⁹⁶

Jól látható, hogy a nemzetközi szereplők egyfajta védőhálót nyújtanak az országnak és Abij reformjainak. Kérdés, hogy a miniszterelnöknek sikerül-e munkalehetőséget teremtenie a fiataloknak, hiszen az országban kétmillió fiatal lép évente a munkaerőpiacra, akik nehezen tudnak elhelyezkedni.⁹⁷ A fiatalok korlátozott munkalehetőségei az elvándorlásukat eredményezheti, elsősorban az Öböl-országok irányába, amely egy újabb kihívást jelenthet Abijnak, hiszen az Öböl-térség államai is egyre többször küldik vissza az illegálisan érkező etióp munkavállalókat hazájukba.⁹⁸

MIGRÁCIÓ

⁹⁴ UAE plans oil pipeline from Ethiopia to Eritrea in latest Horn of Africa move, George OBULUTSA, Maggie FICK, Reuters, letöltés helye: <https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-eritra-pipeline/uae-to-build-oil-pipeline-between-eritrea-and-ethiopia-idUSKBN1KV0VS>, letöltés ideje: 2019. 04. 04.

⁹⁵ World Bank approves \$1.2 bln in grants, loans to Ethiopia, Reuters, letöltés helye: <https://af.reuters.com/article/africaTech/idAFKCN1N5130-OZABS>, letöltés ideje: 2018. 04. 02.

⁹⁶ The European Union contributes EUR 10 million to the Ethiopian Social Accountability Program 3., Delegation of the European Union to Ethiopia, letöltés helye: https://eeas.europa.eu/delegations/ethiopia/60862/european-union-contributes-eur-10-million-ethiopian-social-accountability-program-3_en, letöltés ideje: 2019. 04. 12.

⁹⁷ Ahmed SOLIMAN, Can Abiy Ahmed Continue to Remodel Ethiopia?, Chatham House, The Royal Institute of International Affairs, letöltés helye: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/can-abiy-ahmed-continue-remodel-ethiopia#>, letöltés ideje: 2019. 04. 12.

⁹⁸ Interjú, Addisz-Abeba, 2019. május.

Nemcsak a különböző régiók között, hanem azon belül is felerősödtek a konfliktusok, ami olykor a lakosság menekülését eredményezi. A legtöbb IDP-t Gudzsi és Gedeo válsága idézte elő 2018-ban.⁹⁹ Etiópiában körülbelül 3 millió belső menekült tartózkodik, ezenkívül pedig 920 ezer menekültet fogadott be az elmúlt évben, legnagyobb részük dél-szudáni, szomáli, eritreai és szudáni. Az országban élő IDP-eket leginkább a különböző etnikai összecsapások kényszerítik lakóhelyük elhagyására. 2018-ban több, mint egymillió ember hagyta el otthonát az országban főként Orómia és Szomália szövetségi államokban.¹⁰⁰

2019 januárjában Etiópia módosította menekültügyi törvényét, melynek értelmében az országban jogszerűen tartózkodó, közel egymillió (szudáni, dél-szudáni, eritreai, szomáliai) menekült elhagyhatja a táborokat, munkát vállalhat, tanulhat, szabadon utazhat az országon belül, valamint földet bérelhet és hozzáférhet a banki szolgáltatásokhoz is.¹⁰¹ Ezenkívül biztosítják számukra a születések, házasságok és elhalálozások anyakönyvezését is. Továbbá az etióp befektetési ügynökség bejelentette, hogy az ország munkahelyteremtési programjának keretében 500 millió USD-t szánnak 100 ezer munkahely létrehozására, amelynek 30 %-át a tervek szerint menekültek töltik be.¹⁰² A menekültügyi törvény elősegítheti, hogy az ország területén tartózkodó menekültek ne induljanak tovább, kibocsátó országukhoz közel

⁹⁹ Ahmed SOLIMAN, *Can Abiy Ahmed Continue to Remodel Ethiopia?*, Chatham House, The Royal Institute of International Affairs, letöltés helye: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/can-abiy-ahmed-continue-remodel-ethiopia#>, letöltés ideje: 2019. 04. 12.

¹⁰⁰ MID-YEAR TRENDS 2018, UNHCR, letöltés helye: <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5c52ea084/mid-year-trends-2018.html>, letöltés ideje: 2019. 02. 15.

¹⁰¹ UNHCR welcomes Ethiopia law granting more rights to refugees, letöltés helye: <https://www.unhcr.org/news/press/2019/1/5c41b1784/unhcr-welcomes-ethiopia-law-granting-rights-refugees.html>, letöltés ideje: 2019. 02.01.

¹⁰² Ethiopia allows almost 1 million refugees to leave camps and work, Nita Bhalla, Reuters, letöltés helye: <https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-refugees-rights/ethiopia-allows-almost-1-million-refugees-to-leave-camps-and-work-idUSKCN1PB2QH>, letöltés ideje: 2019.01.18.

találjanak menedéket, ami megkönnyítheti a későbbi, esetleges hazatérésüket. Ehhez természetesen a kibocsátó országok stabilizációjára is szükség lenne, amely azért is komoly kihívás, hiszen a régióban Dél-Szudán, Szudán és Szomália is komoly belső problémákkal küzd, így ezek az országok a közeljövőben is a kibocsátó országok listáját fogják gyarapítani. Amennyiben azonban nem sikerül megállítani a menekültek mozgását, féltő, hogy a már kiépült csempészútvonalak használatával képesek lesznek eljutni akár Európáig is.

KIHÍVÁSOK

Abij reformjait és a változásokat azonban nem mindenki fogadta kitörő örömmel. A miniszterelnök ellen többször is megpróbálták merényletet elkövetni. 2018. június végén például a fővárosban elmondott beszédét követően egy rendőrautóból dobtak kézigránátot a pódium felé, ahol Abij tartózkodott. A miniszterelnök nem sérült meg, de ketten életüket veszítették és körülbelül 150 fő szenvedett sérüléseket a robbanás következtében. Abij gyorsan reagált: rádióüzenetben utasította el az erőszakos cselekményt és megbékélésre szólította fel Etiópiát.¹⁰³

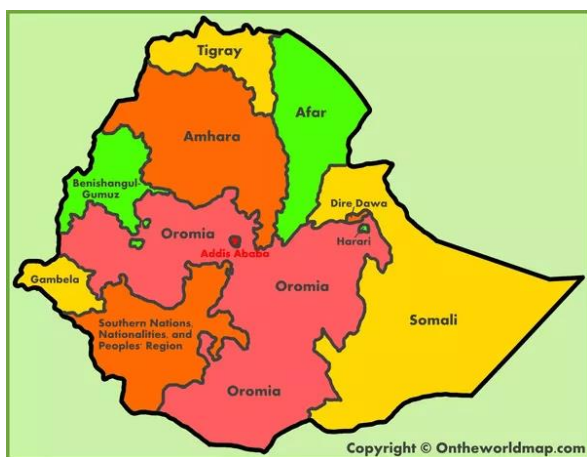
Szeptember 15-én összetűzésekre került sor a fővárosban egy korábbi lázadó csoport (OLF - Oromo Liberation Front, Oromó Felszabadítási Front) megjelenése miatt, ahol 28-an veszítették életüket, 1400 embert pedig letartóztattak, bár legtöbbjüket később felmentették.¹⁰⁴ Októberben körülbelül 200 katona vonult az elnöki palotába, egyes híradások szerint fizetésemelést szerettek volna kérni, ám más források és később maga a

¹⁰³ MARSÁI Viktor, A 2018-as etióp változásokról II., Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, letöltés helye: <https://preview.tinyurl.com/y4gkwd7l>, letöltés ideje: 2019. 03. 12.

¹⁰⁴ Ethiopia: Government must protect victims of escalating ethnic attacks, letöltés helye: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/06/ethiopia-government-must-protect-victims-of-escalating-ethnic-attacks/>, letöltés ideje: 2018.10.01.

miniszterelnök is, puccskísérletről beszélt. Abij fogadta a katonákat, sőt fényképeket is készített velük és összecsapás nélkül sikerült megoldani a helyzetet, igaz, később a résztvevők jelentős részét letartóztatták.¹⁰⁵ A régi gárda tagjai közül, főleg a TPLF (Tigray People's Liberation Front, Tigrinya Nép Felszabadítási Front) soraiból, többen szót emeltek a miniszterelnök ellen, amely szintén nem segítette a békés átmenet folyamatát. A korábbi hatalmon lévők közül jó néhányan kritizálták a reformokat, amelyeket az EPRDF víziójától távolinak éreztek.¹⁰⁶

Etiópia egyik legnagyobb kihívása maga az etnikai föderalizmus. Az ország életében a fő identitásképző erőt az etnikai hovatartozás jelenti. A jelenlegi közigazgatási rendszer alapja is az etnikai föderalizmus. Abij, bár népszerű, de sokan „csak” az oromó elnököt látják benne és ezért nem támogatják törekvéseit. A mindennapokban a reformok lecsapódása egyelőre nem hozott átütő sikereket, mely nem is várható el ilyen rövid idő alatt.¹⁰⁷

Etiópia közigazgatási felosztása

2018. augusztusában összecsapások vették kezdetüket Szomália Régióban. A konfliktus kezdete 2017-re vezethető vissza: az alacsony intenzitású összecsapások során több százán vesztették életüket, százezrek kényszerültek otthonuk elhagyására. Abij Ahmed megválasztása tovább nehezítette a helyzetet az említett régióban, ugyanis a korábbi gárda vezetői szerették volna

¹⁰⁵ Ethiopia Prime Minister Abiy Ahmed does press-ups with protesting soldiers letöltés helye: <https://www.bbc.com/news/world-africa-45822161>, letöltés ideje: 2018.10.15.

¹⁰⁶ MARSÁI Viktor, A 2018-as etióp változásokról II., Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, letöltés helye: <https://preview.tinyurl.com/y4gkwd7l>, letöltés ideje: 2019. 03. 12.

¹⁰⁷ Ua.

bebizonyítani, hogy az új miniszterelnök nem képes a rend fenntartására. A Szomália Régióban lévő brutalitások miatt az országon belül és azon kívül is élesen bírálták a térség elnökét, Abdi Omár Illájt (az elnök a TPLF-fel is szoros kapcsolatot ápolt). Illáj saját ellenzékét gyakran likvidálta és az etnikai tisztogatásoktól sem riadt vissza, ami egy demokratikus úton haladó ország esetében nem maradhatott retorzió nélkül. Abij szövetségi erőket telepített a térségbe 2018. augusztusában a helyzet stabilizálása érdekében, majd két nappal később Illáj lemondott a pozíciójáról (letartóztatták). A régióban azonban kormányellenes tüntetések vették kezdetüket, amelyek gyakran etióp- és keresztényellenes színezetet kaptak, pl.: ortodox templomokat gyújtottak fel, papokat végeztek ki. A kialakult helyzet konszolidálódott, miután Musztafa Omárt, Illáj korábbi kritikusat, választották meg a régió új elnökének.¹⁰⁸ Az összecsapások az országhatáron túlnyúlva Dzsibutira is áttérjedtek. Látható, az Etiópiából kiinduló konfliktus könnyen át tud gyűrűzni a szomszédos államokba is.¹⁰⁹ A fegyveres összetűzések következtében 2,8 millióra növekedett az IDP-k száma (2018. januárjához képest ez 3-szoros növekedés).¹¹⁰

2019 áprilisában Etiópia Amhara régiójában történt gyújtogatás, amelyben számos templom is megsérült. A hírek szerint az elkövetők katonai egyenruhát viseltek, egyesek azt állítják, hogy az Oromó Felszabadítási Front harcosai voltak. Ez az

¹⁰⁸ ESPDP elects new regional President in Somali region of Ethiopia, letöltés helye: https://hiiraan.com/news4/2018/Aug/159707/esdpd_elects_new_party_leader.aspx, letöltés ideje 2019. 04. 20.

¹⁰⁹ Ua.

¹¹⁰ The Conflict Between Somali And Oromo Displaces 2.8 Million, letöltés helye: <https://www.radioshabelle.com/the-conflict-between-somali-and-oromo-displaces-2-8-million/>, letöltés ideje 2019. 04. 20.

eset is jól mutatja, az ellentétek bármikor tettlegességig fajulhatnak az ország bármely pontján.¹¹¹

Bár a vezetői szinten történtek változások (sokakat korrupció miatt tartóztatott le Abij), a helyi szinten ennek leképződése nagyrészt nem érzékelhető, ami szintén elégedetlenséget szül.¹¹² Problémát okoznak a korábban hatalmon lévő és ebből gazdaságilag is profitáló csoportok és vezetőik, akik igyekeznek a stabilnak tűnő rendet megbontani és zavargásokat szítani országszerte, elsősorban azon fiatalokra támaszkodva, akik korlátozott munkavállalási lehetőséggel rendelkeznek, s ezáltal könnyebben befolyásolhatóak.¹¹³

KONKLÚZIÓ

Etiópia Abij Ahmed vezetésével az átmenet útjára lépett, amely valódi reformok kíséretében segíthet az országnak eljutni a demokratikus berendezkedéshez. A korábbi császárság, a szocializmusra hajazó diktatúra, majd az azt követő verseny nélküli választások mind kellettek ahhoz, hogy az ország eljuthasson a mai, „sajátos etióp demokráciához”. A belső rend megszilárdításában elengedhetetlen volt a centralizált hatalomgyakorlás, ez segítette a belső harcok kiújulásának korlátozását, valamint az etióp államtudat kifejlődéséhez is szükséges volt. Az államfejlődés¹¹⁴ következő lépcsője az etnikai föderalizmus, amely során a különböző etnikumoknak meg kellett

¹¹¹ Armed Men Kill At Least 16 People In Ethiopia, letöltés helye: <https://newbusinessethiopia.com/armed-men-kill-at-least-16-people-in-ethiopia/>, letöltés ideje: 2019. 04. 09.

¹¹² The Ethiopian Transition and the First Year of Abiy Ahmed Konferencia, Budapest, 2019. 04. 10., Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Dr. GETACHEW Zeru (Etiópia) és Takele Bekere (Etiópia) előadásai alapján

¹¹³ Interjú, Addisz-Abeba, 2019. május

¹¹⁴ Rada, Péter, *Rebuilding Failed States* (2007), URL: <http://130.203.136.95/viewdoc/download?doi=10.1.1.408.5708&rep=rep1&type=pdf>; Rada, Péter, *Átalakuló biztonsági kihívások*. In: Rada, Péter (szerk.) *Új világrend? : nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban*. Budapest: Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, (2007) pp. 53-72

tanulniuk egymás mellett élniük. Ugyanakkor az önrendelkezés jogát nem minden népcsoport tudta ugyanolyan mértékben alkalmazni, ahogy a hatalomhoz sem egyenlően fértek hozzá, s ez feszültségeket szül a társadalmon belül.¹¹⁵

Az új miniszterelnöknek egy igen komplex helyzetben kell helytállnia, ahol nemcsak a gazdaság, külpolitika és migráció okozta problémákra kell választ találnia, hanem a belpolitikai, valamint az etnikai kihívásokra is. A demokrácia terén, bár igen törékeny az országban, számos jelentős változás érhető tetten, gondoljunk csak az emberi jogok területére, a női egyenjogúság erősítésére, a szabad médiára, a gazdaság liberalizációs folyamatainak megkezdésére vagy az Eritreával történt kiegyezésre. A konszolidált belpolitika lehetővé tenné az ország számára, hogy befolyását növelje a térségben, sőt Afrika szarvának vezetőjévé váljon (népességszáma és gazdasági potenciálja adott hozzá).

Ugyanakkor Abijjal szemben egyre többször fogalmazódik meg az a kritika, hogy túlságosan gyengekezű vezető. A hadsereget is csak hosszas megfontolások után veti be, már ha alkalmazza őket, s ez egyes esetekben fokozza a már meglévő krízisek intenzitását. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a hadsereg bevetése kényes kérdés, s a szövetségi fegyveres erő megjelenése könnyen vezethet az adott konfliktus eszkalációjához is.¹¹⁶

Etiópia a migrációs kérdésben is kulcsszereplő, hiszen kibocsátó-, tranzit- és célország is egyben, bár leginkább befogadó államként jelentős a szerepe a régióban. Geopolitikai elhelyezkedését tekintve láthatjuk, hogy szomszédai valószínűsíthető kibocsátó országok, ami még nagyobb nyomás alá helyezi az országot, amely a

¹¹⁵ International Crisis Group, Ethiopia: Ethnic Federalism and its discontents, Africa Report N°153 – 4 September 2009. letöltés helye: <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia/ethiopia-ethnic-federalism-and-its-discontents>, 21-28. oldal letöltés ideje 2018.10.24.

¹¹⁶ Interjú, Addisz-Abeba, 2019. május.

menekültekkel kapcsolatosan jelenleg befogadó politikát alkalmaz. A migrációs útvonalak, a csempészhálózatok megléte fokozza annak a veszélyét, hogy az ország destabilizációja esetén embertömegek dönthetnek otthonuk elhagyása mellett. A migrációs hullám a belső menekültek, az országukat és a kontinenst elhagyók számát is növelhetné, újabb kihívás elé állítva ezzel az Európai Uniót és Magyarországot is.¹¹⁷

Etiópia egyre nagyobb figyelmet kap a nemzetközi szereplőktől is, akik felismerték, az ország stabilitása a régióra is kihatással lehet, ezért támogatják a fejlődési folyamatokat, ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy nem önzetlen segítségről van szó a nemzetközi aktorok esetébe, hanem szeretnék kihasználni az Addisz-Abeba által nyújtott új piacot. A kínai beruházások mindenhol megtalálhatóak az ország területén, a villamoshálózat kialakításában, autópályák építésében kulcsszerepet töltöttek be. De Törökország is igyekszik minél nagyobb befolyást szerezni a térségben, csakúgy, mint az Öböl-országok és a mögöttük álló Egyesült Államok, akinek alapvető érdeke a kínai befolyás ellensúlyozása.

Magyarország elsősorban a Stipendium Hungaricum Ösztöndíjjal próbálja segíteni az etióp egyetemisták továbbtanulását, amely azonban csak kis szelete a lehetőségeknek. Hazánk és Etiópia kapcsolatában előrelépésnek tekinthetjük, hogy idén az Országgyűlés elnöke, Kövér László is Addisz-Abebába látogatott a diplomáciai kapcsolatok fejlesztésének érdekében.¹¹⁸

A legfontosabb kérdés azonban az, hogy Abij reformjai mennyire lesznek hatásosak, a társadalom alsóbb szintjein élők mennyit

¹¹⁷ Rada Péter, 2019. A megváltozó világunk és a biztonsági kihívások átalakulása. In: Szálkai, Kinga; Baranyi, Tamás Péter; Szarka, E. Luca (szerk.), *Biztonságpolitikai Corvinák*, Budapest: Antall József Tudásközpont, p. 1-10

¹¹⁸ BÍRÓ Marianna, *Magyarország erejéhez mértén támogatná az etióp menekültügyi erőfeszítéseket*, 2019. 02.27. Index, letöltés helye: https://index.hu/kulfold/2019/02/27/magyarorszag_erejéhez_merten_tamogatna_az_etiop_menekultugyi_erofesziteseket/, letöltés ideje: 2019.03.01.

hajlandóak várni a változásokra. Vajon képes-e a miniszterelnök meggyőzni a lakosságot arról, hogy türelemmel kísérik végig a reformok eredményeit és hogy a békés együttélés kulcsfontosságú az ország fejlődésében? Hiába Abij jelölés a béke Nobel-díjra, ha a társadalom egyöntetű támogatását nem élvezzi a miniszterelnök. Bár a fővárosban alapvetően támogatják a miniszterelnököt, sokan tartanak attól, hogy a reformintézkedések elmúlt pár hónapban megfigyelhető megtorpanása feszültségeket szülhet a társadalomban, s az elharapózó etnikai összecsapásokat nem lesz képes megállítani Abij.¹¹⁹ A 2020-as szabad, demokratikus választás mindenképpen nagy jelentőségű lesz Etiópia és egyben a térség életében is. Hiszen amennyiben a békés átmenet és Abij sikeres lesz, az példaként szolgálhat a többi politikai vezető számára is. Ha azonban kudarcot vallanak a reformok, az komoly visszatartó erővel bírhat a régióban a demokratizálódás folyamataira.

¹¹⁹ Interjú, Addisz-Abeba, 2019. május

CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

corvinusculture.com